

# Mediterrán és Balkán Fórum



KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

V. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Köszöntő

2011. március 31.

## KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által újtárra indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar, ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20 000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

### Feliratkozás a Mediterrán és Balkán Fórumra

Amennyiben Ön szeretne feliratkozni hírlevelünkre a [vatoma@gamma.ttk.pte.hu](mailto:vatoma@gamma.ttk.pte.hu) e-mail címen megadhatja annak a postafióknak a címét, ahová a hírlevelet kapni szeretné

### Tartalom:

Köszöntő.....	1
Kisebbségek Macedóniában .....	2
A recens magyarelles incidensek területi összefüggései a Vajdaságban.....	17
Édesek és mostohák – avagy a testvérvárosi kapcsolatok vizsgálata az olasz-magyar reláció példáján keresztül.....	26
IPA program.....	36
Konferencia-ajánló.....	37

### Főszerkesztő:

Dr. M. Császár Zsuzsa

### Főszerkesztő-helyettes:

Kitanics Máté

### Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/501-531

Fax: 72/501-531

Web: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/>

ISSN 1788-8026

### Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Békési László, Dr. Eyüp Artvinli

Dr. Gáblí Cecília,

Dr. Gulyás László, Dr. Hóvári János,

Dr. Juhász József, Dr. Pap Norbert (elnök),

Dr. Reményi Péter, Dr. N. Rózsa Erzsébet,

Dr. Siposné Kecskeméthy Klára,

Dr. Szilágyi István, Dr. Végh Andor

### Lapszerkesztő:

Vati Tamás

### Olvasószerkesztő:

Kurilla Annamária

### Felelős kiadó:

Dr. Pap Norbert

## Kisebbségek Macedóniában

### Háry Szabolcs<sup>1</sup> – M. Császár Zsuzsa<sup>2</sup>

Macedónia a Balkán egyik legfiatalabb állama, 1991 szeptemberében nyilvánította ki elszakadását Jugoszláviától. A későn – 20. században – nemzetté váló macedónok ezzel önálló államot építhetnek, amelynek elismerése a szomszédos országok részéről komoly nemzetközi vitákat indukált (különösen a görögök részéről fogalmazódott meg éles szembenállás). Az említett legitimitációval kapcsolatos nézetkülönbségek az önálló macedón nemzet létének elfogadásán túl az országban élő kisebbségek jogainak védelme kapcsán is előkerültek, bár a legproblematisabbnak látszó albán-macedón viszony hivatalosan nem okozott feszültséget Albániával, illetve napjainkban a térség legfiatalabb államával, Koszovóval, annak ellenére, hogy ez utóbbi térségből az 1990-es évek végére jelentős számú – hivatalosan nem is regisztrált – albán menekült települt át Macedóniába. Ez jelentősen megnövelte az egyébként is igen magas fertilitási mutatóval rendelkező albán nép lélekszámát az országban. A legutolsó hivatalos népszámlálás szerint a Macedónia északnyugati régiójába koncentrálódó etnikum aránya 25,17% (a valóságban ennél valószínűleg nagyobb számban és arányban élnek az országban). Az albánok az 1990-es évektől kezdve egyre jelentősebb követelésekkel álltak a többségi társadalmat képviselő államhatalom felé, s ez komoly konfliktushoz, fegyveres harchoz is vezetett. A megállapodást rögzítő Ohridi Keretegyezmény (2001) adja a keretét a két fél együttélésének, így a kisebbségi jogok gyakorlására vonatkozóan is.

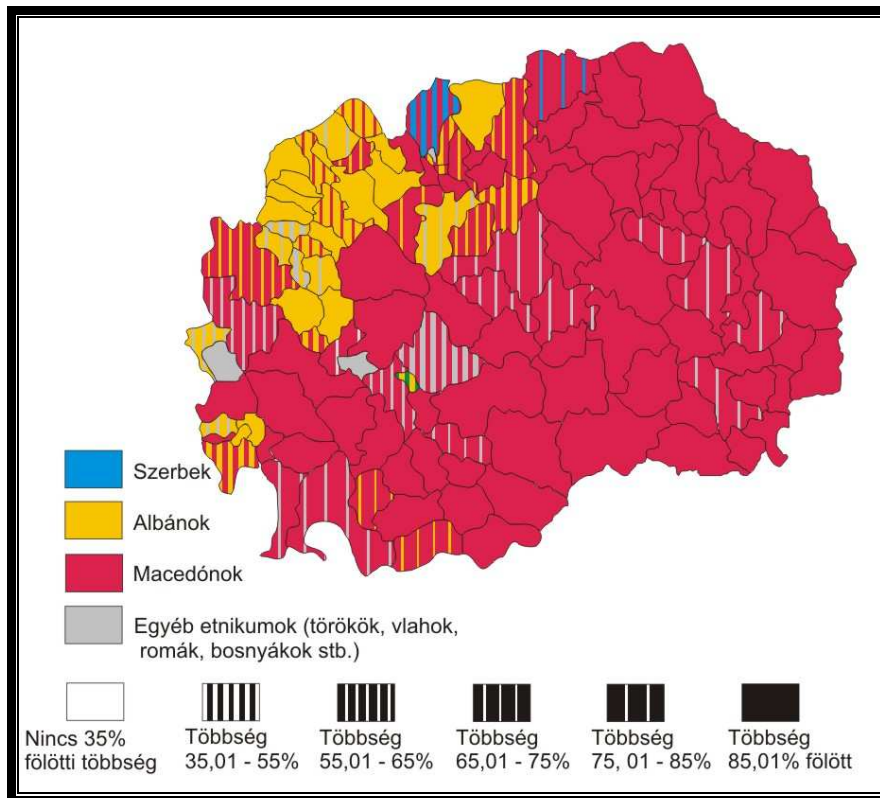
Az albán etnikum mellett jelen lévő sok kis nemzetiség (kb. 24) is egy sor probléma potenciális hordozója, amelyeknek megoldása az ország vezetése számára kihívást jelent. A nagyszámú kisebbségek jelenlétét az magyarázza, hogy Macedónia mai területe a történelem folyamán a különböző birodalmak és államok ütközőzónájába tartozott, ami hozzájárult a különböző népek keveredéséhez, illetve az ország mai, vegyes etnikai képeinek a kialakulásához (HÁRY SZ. 2009a).

A legutolsó, 2002-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 64,18%-a macedón nemzetiségű, a legnagyobb kisebbség az albán, amely a népesség 25,17%-át alkotja, a többi nemzeti kisebbség - török, roma, szerb, bosnyák, vlah és egyéb kisebbségek - aránya 10,65%-ot tesz ki. Míg az albán etnikum területileg koncentrált, a kisebbségek közül egyedül a szerbek, bosnyákok és vlahok esetében látszik hasonló sűrűsödés. A szerbek a Vardar völgyében, a bosnyákok a Veles- Dolneni-Skopje háromszögben, míg a vlahok Stip és Bitola közelében helyezkednek el (PAP N. – REMÉNYI P. – VÉGH A. 2008). A törökök egyébként két opstinában (Plasnica: 97,82%, Centar Zsupa: 80,17%) vannak többségben, de szétszórtan élnek az országban, a romák egyedül a főváros közelében élnek nagyobb tömbben (60%-uk ide összpontosul).

<sup>1</sup> Doktorjelölt, PTE Földtudományok Doktori Iskola.

<sup>2</sup> Egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

Tanulmányunkban az albán kisebbség kivételével az országban élő többi etnikum helyzetének elemzésével foglalkozunk, áttekintve történeti és térbeli sajátosságait, jogait valamint lehetőségeit.



1. ábra: A vegyes lakosságú területek eloszlása és etnikai arányai Macedóniában 2002-ben

Forrás: Državen zavod za statistika Skopje 2002. Szerk: VÉGH A. 2008.

### 1. Török kisebbség

A török nemzetiségű népesség az 1371-től – amikor az oszmán haderő véres csatában legyőzte Ugleša és Volkasin fivérek csapatait a Marica folyónál – 1913-ig, az első balkáni háború végéig tartó oszmán uralom alatt érkezett a mai Macedónia területére. A több mint öt évszázados oszmán uralom megváltoztatta Macedónia etnikai térképét, de az itt élő szláv népességet nem sikerült asszimilálni. Ugyanakkor a törökök szokásai, vallása, nyelve mély nyomot hagyott az itt élő népességen, amelynek fontos jele, hogy sikeresen iszlamizálták a szláv lakosság egy részét (KISZELINOVSKI, Sz. 2007). (Az ország nyugati részén élő, macedón nyelvet beszélő muzulmánokat torbeseznek, a Koszovó déli-délkeleti részén élőket pedig gorániaknak hívják.)

Az 1912-13-as balkáni háborúkat követően – elsősorban a kivándorlásnak köszönhetően – nagymértékben csökkent a törökök száma Macedóniában. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a második világháborút követő időszakban, különösen 1954 és 1962 között, miután Jugoszlávia és Törökország aláírta a jugoszláviai török kisebbség kitelepülésének szabályozásáról szóló szerződést. Ebben az időszakban a török nemzetiségű népesség több mint fele költözött Macedóniából Törökországba (NIKODINOVSKI, B. – SZTOJMILOV, A. 1999).

Érdekeséggé kell jegyezni, hogy a balkáni törökökkel ellentétben (akik főleg a városi lakosságban jelentek meg) Macedónia területén kialakult egy jellegzetesen nem városi török réteg, akiknek betelepítése elsősorban katonai célokat szolgált. Ezeket a könnyen mozgósítható félnomád jürüköket a jelenlegi állam déli és délkeleti részében találhatjuk (VÉGH A. 2010).

Népszámlálás éve	Törökök száma	Törökök aránya (%)
1953	203.938	15,63
1961	131.484	9,35
1971	108.552	6,59
1981	86.591	4,54
1994	78.019	4,00
2002	77.959	3,85

**1. táblázat. Török nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatizticski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

Számuk, illetve a népéségen belüli arányuk a múlt század 60-as évei óta is csökkenő tendenciát mutat, amelynek egyik oka a kivándorlás (Törökországba és Nyugat-Európába), a másik pedig az albán többségű területeken az ugyancsak muzulmán vallású albánok asszimilációs törekvései. Az albán férfiak és török nők által kötött vegyes házasságokban a családok az albán nyelvet használják és az albán szokások szerint élnek. A legutóbbi népszámlálásokon egyes vidékeken az is előfordult, hogy az albán nemzetiségű kérdezőbiztosok a törököket is albánként vették nyilvántartásba.

Az albánoktól eltérően a törökök szétszórtan élnek Macedóniában. A 2002-es népszámlálás adatai szerint a 2004-ben bevezetett közigazgatási felosztást (85 járás, azaz opstina) figyelembe véve a törökök csak két járásban (Plasnica: 97,82%, Centar Zsupa: 80,17%) alkotnak többséget, Mavrovo i Rostusa járásban 31,10%, további 11 járásban 10-20% közötti, 5 járásban pedig 5-10% közötti az arányuk ([www.stat.gov.mk](http://www.stat.gov.mk)). Ahogy fentebb jeleztük, számuk fogyatkozóban van a jelentős mértékű kivándorlás miatt, amelynek célpontja Németország, Hollandia illetve Törökország. A migrációban meghatározó szerepet játszanak a romló életkörülmények. Az 1991 után felmerülő gazdasági nehézségek erőteljesen befolyásolták a török

közösségek életét. A bányászat megszűntét követően a gazdaságilag depressziós térségben élők (a törökök által lakott régiók az ország legszegényebb területei) körében nagyfokúvá vált a munkanélküliség, egyedül a dohánytermesztés biztosíthat minimális megélhetési forrást.

A Jugoszlávián belüli Macedón Szocialista Köztársaság 1974-es alkotmánya a törököket – az albánokkal együtt – az országban élő nemzetiségként ismeri el. A független Macedón Köztársaság 1991-es alkotmánya a törököknek, a többi nemzetiséghez hasonlóan, egyenlő állampolgári jogokat biztosít (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A török kisebbség aktívan részt vesz a politikai életben. Érdekeiket a baloldalon a Török Demokrata Párt (TDP), a jobboldalon pedig a Macedóniai Törökök Demokratikus Pártja (DPTM) képviseli. A TDP jelöltjei rendre a Macedón Szociáldemokrata Szövetsége (SzDSzM), a DPTM-é pedig a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO-DPMNE) által vezetett pártszövetség listáján indulnak a parlamenti választásokon. 2008-ban – a DPTM képvisletében – 1 török képviselő jutott be a 120 tagú macedón parlamentbe ((www.sobranie.mk).

A Macedón Rádió és Televízió (MRTV) keretein belül Török Szerkesztőség működik, amely rendszeresen sugároz török nyelvű műsorokat, naponta 150 perces műsor látható az állami hármas csatornán. A regionális kereskedelmi televíziók török nyelvű adásai Szkopje, Gosztivár, Stip és Lipkovo körzetében foghatók (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004).

### 1. 1. A török kisebbség oktatása

A II. világháború végét követően azonnal elkezdődött a török gyermekek és fiatalok, illetve az írástudatlan felnőttek anyanyelvi oktatása. Az 1945/46-os tanévben 55 török nyelvű általános iskola működött az országban. A török általános iskolák száma az 1949/50-es tanévre elérte a 100-at, bennük 249 tanár 12621 diákot oktatott. Ugyanakkor 1950-ig az ún. népi iskolákban 21203 török nemzetiségű analfabéta felnőtt sajátította el az írás-olvasás alapjait. Az 1950-es évek közepétől – a törökök kivándorlásának köszönhetően – a helyzet gyökeresen megváltozott, a török iskolák és tanulók száma nagymértékben csökkent. Az alábbi táblázatból látható, hogy az anyanyelvi alapfokú oktatásban részesülő török tanulók száma 6000 fő, a török általános iskolák száma pedig 60 körül stabilizálódott.

A török nyelven oktató iskolák mellett a macedón, illetve albán nyelvű iskolákban számos párhuzamos osztályt indítanak. A török nyelven tanulók aránya lassú növekedésének magyarázata, hogy a vizsgált időszakban az összes tanulói létszám folyamatosan csökkent.

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Török iskolák száma	57	57	57	60	61	60	60
Török párhuzamos osztályok száma	258	272	274	353	318	321	318
Török nyelven tanulók száma	5825	5712	5602	6972	6107	5999	5740
Török nyelven tanulók aránya (%)	2,47	2,49	2,50	2,96	2,68	2,72	2,67
Török oktatók száma	326	361	370	472	413	450	464

**2. táblázat. Török nyelvű alapfokú oktatás adatai Macedóniában 2002/03-tól 2008/09-ig**

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

A II. világháború utáni Jugoszlávia időszakában a török nyelvű középfokú oktatásban is az alapfokúhoz hasonló folyamatok zajlottak le. A 3. táblázat adataiból kitűnik, hogy 2002/03-as és a 2008/09-es tanév közötti időszakban a török középiskolák száma 5-ről 10-re, a tanulók száma, illetve az összes tanulóhoz viszonyított aránya majdnem a duplájára növekedett, tehát a török fiatalok közül egyre többen részesülhetnek anyanyelvi középfokú oktatásban. Hozzá kell tenni azonban, hogy a rossz közlekedési viszonyok miatt, illetve a kemény tél idején a rurális térségekben (főleg a keleti országrészben) élők számára nem biztosított a városi középiskolában a folyamatos részvétel. Igen magas a lemorzsolódók száma, nehezebbé válik a többségi államnnyelven való kommunikáció, ezzel csökken az érdekérvényesítés és a folyamatos munkavállalás lehetősége. Egyes kutatók szerint a török kisebbség helyzete, különösen a nehéz társadalmi-gazdasági körülmények miatt, a romák mellett a legrosszabb. A török kisebbség a fentebb bemutatott oktatási lehetőségeket nem tartja elegendőnek. Elsősorban a vidéki településeken élők számára jelent gondot a továbbtanulás és a tankönyvek megvásárlása (NAJČEVSKA, M. – SIMOSKA, E. – GABER, N. 1996).

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Török iskolák száma	5	7	8	8	8	9	10
Török párhuzamos osztályok száma	25	30	36	40	41	48	55
Török nyelven tanulók száma	762	925	1090	1128	1216	1326	1465
Török nyelven tanulók aránya (%)	0,81	0,99	1,16	1,20	1,30	1,43	1,57
Török oktatók száma	91	122	112	131	107	141	175

**3. táblázat. Török nyelvű középfokú oktatás adatai Macedóniában  
2002/03-tól 2008/09-ig**

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette:  
HÁRY SZ.

Bár nem kizárólag a török kisebbség oktatását szolgálja, nem kerülhetjük meg az 1996-ban alapított szkopjei Yahya Kemal Magán Középiskola említését. Ennek oka, hogy az intézmény – amely a XIX. század végén Szkopjében született török költőről, Yahya Kemal Beyatli-ról kapta a nevét – tulajdonosa, összes vezetője, a tanárok és a diákok többsége török nemzetiségű. Ettől függetlenül a jelentkezésnél nem jelent előnyt a török nemzetiség, illetve nyelvtudás, a diákok anyanyelvüknek megfelelően macedónul, albánul és törökül is letehetik a felvételi vizsgát. A középiskola Macedónia elit oktatási intézményévé vált, amelynek a diákjai rendszeresen kimagasló eredményeket érnek el a nemzeti és nemzetközi matematika, fizika, kémia és nyelvi tanulmányi versenyeken ([www.yahyakemalcollege.edu.mk](http://www.yahyakemalcollege.edu.mk))

A török általános iskolai tanítókat a szkopjei „Szveti Kiril i Metodij” Egyetem „Szveti Kliment Ohridszki” Pedagógiai Karán – részben az anyanyelvükön – képzik. Emellett a török kisebbséghez tartozóknak a fenti egyetem Bölcsészettudományi Karának Török Nyelv és Irodalom Tanszékén van lehetőségük anyanyelvi felsőfokú képzésben részt venni.

## 2. Szerb kisebbség

Az 1912-13-as balkáni háborúkat lezáró bukaresti béke eredményeként Szerbia megszerezte a Vardari Macedóniát, gyakorlatilag a mai Macedónia területét, amelyet a II. világháborúig Dél-Szerbia néven kormányzott. 1920-ban Szerbiában kolonizációs rendeletet hoztak, amelynek értelmében előirányozták telepések beköltöztetését a szerb fennhatóság alá került Vardari Macedóniába az etnikai struktúra megváltoztatása, illetve a lakosság „szerbesítése” érdekében. A szerbek betelepítését „mezőgazdasági” és „adminisztratív” kolonizációnak nevezték. Az előbbi keretében jó minőségű földeket ajánlottak a betelepülő szerbeknek, ennek eredményeként a két világháború között 3670 szerb család, összesen 18384 fő költözött Macedóniába. Az „adminisztratív” kolonizáció keretében a közigazgatási, igazságszolgáltatási, egyházi, katonai és oktatási vezetési funkciókat igyekeztek szerbekkel betölteni. A kolonizációs politika eredményeként összesen 96347 szerb, Vardari Macedónia akkori teljes lakosságának 10%-a települt be (KISZELINOVSKI, Sz. 2007).

A II. világháború alatt Bulgária annektálta Macedónia jelentős részét, a szerbek pedig elhagyták az országot. A háború után – immár a szocialista Jugoszlávián belül, egyes macedón partizán-, illetve politikai vezetők, mint Metodija Andonov-Csento és Emanuil-Mane Csucskov álláspontja ellenére – megkezdődött a szerbek visszatérése (SZTAVOVI-KAVKA, I. 2002).

Népszámlálás éve	Szerbek száma	Szerbek aránya (%)
1953	35112	2,69
1961	42728	3,04
1971	46465	2,82
1981	44468	2,33
1994	40228	2,07
2002	35939	1,78

#### 4. táblázat. A szerb nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

A II. világháború után a szerbek száma és aránya nem érte el a két világháború közötti szintet, ami annak is köszönhető, hogy nem volt szükség szerb nemzetiségű hatalmi elit idetelepítésére, mivel a macedónok – akik a nemzeti és kulturális önállóságukat a titói Jugoszláviának köszönhették – egészen 1991-ig lojálisak voltak az államszövetséghez (HÁRY SZ. 2009a). A szerb nemzetiségű lakosság száma az 1970-es évekig emelkedett és az 1994-es népszámlálásig 2-3% között maradt az arányuk. Az 1980-as években bekövetkező csökkenés fő



oka, hogy a szerbek közül egyre többen – különösen azok, akik vegyes házasságban éltek – vallották magukat „jugoszláv” nemzetiségűnek. 1992-ben a Jugoszláv Néphadsereg kivonása, és ezzel együtt a szerb nemzetiségű hivatásos katonák és polgári alkalmazottak távozása csökkentette az országban élő szerbek számát. Az azóta bekövetkezett további csökkenés főként az alacsony születésszám, illetve a szerb nemzetiségű lakosság elöregedése számlájára írható (4. táblázat). A szerbek alapvetően szétszórva élnek az országban, illetve kisebb tömbök figyelhetők meg a szerb határ mentén. A szerbek aránya az itteni járásokban a legmagasabb: Csucser-Szandevó 28,56%, Sztaro Nagoricsane 19,13%, Roszoman 9,88%, Kumanovo 8,59% ([www.stat.gov.mk](http://www.stat.gov.mk)).

Macedónia 1991-es függetlenné válását követően etnikai feszültséget okozott, hogy a szerb kisebbség egy része nyíltan támogatta Szlobodan Milosevics nacionalista politikáját. A macedónok a Jugoszláv Néphadsereg kivonása (1992) után is attól tartottak, hogy a „nagyszerb” törekvések egyik célja, hogy a két világháború közötti helyzethez hasonlóan Macedóniát Szerbiához csatolják. Ez a feszültség 1995-től – miután Jugoszlávia elismerte Macedóniát – csökkent ugyan, 1999-ben azonban újra feléledt, amikor a szerbeknek – és nem utolsósorban a velük szimpatizáló macedónoknak – a NATO jugoszláviai bombázásai elleni tiltakozása erőszakos tüntetésekben öltött testet (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). (A világsajtót bejárták azok a felvételek, amelyeken látható, hogy a tüntetők felgyűjtik az USA szkopjei nagykövetségének bejáratát.)

A nemzeti kisebbség státuszát élvező szerbek politikai képviselőit a VMRO-DPMNE-vel együttműködő Macedóniai Szerbek Demokratikus Pártja (DPSzM) tűzte zászlajára. A DPSzM a VMRO-DPMNE által vezetett pártszövetség listáján 2008-ban egy, a nem nemzetiségi alapon szerveződő pártok pedig további három szerb nemzetiségű képviselőt juttattak a macedón parlamentbe ([www.sobranie.mk](http://www.sobranie.mk)).

## 2. 1. A szerb kisebbség oktatása

A titói Jugoszlávia idején a macedóniai szerbek privilégizált helyzetben voltak, ők foglalták el a kulcspozíciók egy részét az államigazgatásban, ezen belül az oktatás területén, a szerb (pontosabban a szerb-horvát) nyelv használata pedig általánosan elfogadott – de nem kizárólagos – volt a közéletben és a médiában, idegen nyelvként történő elsajátítása pedig kötelező volt a macedón, illetve más tanítási nyelvű általános és középiskolákban.

1956-tól törvény tette kötelezővé a szerb nyelvű oktatás megszervezését mindenütt, ahol ezt a szerb kisebbség tagjai, illetve más nemzetiségűek igényelték. Ez az előírás, illetve a szerb kvázi államnyelv volta a szerb nyelvű alap- és középfokú oktatás gyors terjedését okozta Macedóniában. Jellemző, hogy ebben az időszakban Szkopje „Orce Nikolov”-ról elnevezett elit gimnáziumában kizárólag szerb nyelvű oktatás folyt (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Szerb iskolák száma	11	11	10	8	8	8	7
Szerb párhuzamos osztályok száma	36	37	35	35	36	34	31
Szerb nyelven tanulók száma	483	463	458	464	458	417	435
Szerb nyelven tanulók aránya (%)	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,19	0,2
Szerb oktatók száma	63	94	82	67	72	77	65

**5. táblázat. Szerb nyelvű alapfokú oktatás adatai Macedóniában 2002/03-tól 2008/09-ig**

Forrás: Sztatistitscki godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

A függetlenség kikiáltását követő időszakban a szerb nyelvű középfokú oktatás megszűnt (az említett elit gimnáziumot bezárták, a helyén ma nyelviskola működik), és az alapfokú oktatás lehetőségei is beszűkültek. Az utóbbi néhány évet vizsgálva (5. táblázat) látható, hogy a – csökkenő számú – szerb nyelvű általános iskolákban, illetve párhuzamos osztályokban tanulók száma 2007/08-as tanévig fokozatosan csökken (a 2008/09-es tanévben tapasztalható kismértékű növekedés valószínűleg nem jelez trendfordulót), az összes tanulóhoz viszonyított arányuk pedig 0,2% körül stabilizálódik. Ha az utóbbi adatot összehasonlítjuk a szerbeknek az összlakossághoz viszonyított arányával, egyértelműen kiderül, hogy az iskolaköteles korú szerb populációnak csak egy kis hányada részesül anyanyelvi oktatásban, a többiek macedón iskolákba, illetve osztályokba járnak. A fentiekből a szerb kisebbség lassú asszimilációjára következtethetünk.

### 3. Roma kisebbség

A Macedóniában élő romák többségének elődei a XV-XVI. században a törökökkel együtt érkezett erre a területre, kisebb részük pedig az utóbbi egy évszázadban Bosznia-Hercegovinából, Szerbiából és Koszovóból vándorolt be az országba (NIKODINOVSKI, B. 2000). Az előbbieket a török „yerli” (letelepedett) szóval különböztetik meg az utóbbiak „gurbert” (idegen) elnevezésű

csoportjától. A romák túlnyomó többsége muzulmán vallású, de a falvakban keresztény romák is élnek (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A roma népesség száma az utóbbi néhány évtizedben a magas természetes szaporodás és a bevándorlás eredményeként folyamatosan növekszik (6. táblázat). Az albán mellett Macedónia másik nagy kisebbségi „ügye” a romakérdés. A macedón kormányzat megpróbálja segíteni demokratizálódásukat és integrálódásukat. Sajnálatos módon rendkívül alulreprezentáltak a helyi hivatalokban, ez a képzettség hiányával magyarázható. Mint mindegyik közép- és délkelet-európai országban, ahol nagyobb számban élnek, egyedüli esélynek a társadalomba való integrálódásra az oktatás kínálkozik.

Népszámlálás éve	Romák száma	Romák aránya (%)
1953	20462	1,57
1961	20606	1,47
1971	24505	1,49
1981	43125	2,26
1994	43707	2,25
2002	53879	2,66

**6. táblázat. Roma nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában  
1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján  
szerkesztette: HÁRY SZ.

A hivatalos statisztikák szerint a 2002-es census szerint számuk 53 ezer fő körüli, de a valóságban 100-150 ezer fő között mozog. A számok közötti eltérést azzal magyarázhatjuk, hogy a többség nem vállalja roma identitását, helyette inkább albánnak vagy töröknek vallják magukat vallásukat (muszlim) is figyelembe véve (www.romadecade.com). Emellett 1999-ben 2800 roma települt át Koszovóból Macedóniába, sőt a következő évben számuk elérte a 8 ezer főt (KOINOVA, M. 2007).

A romák szétszórva élnek az ország területén, többséget (60,6%) csak a főváros Suto Orizari járásában alkotnak (www.stat.gov.mk). Ennek oka, hogy az 1973-as pusztító erejű szkopjei földrengést követően itt telepítették le a fedél nélkül maradt romákat. (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Szkopje mellett 70 településen élnek romák, a legtöbben Prilep, Tetovo, Kumanovo, Bitola, Gosztivár, Kicevo és Debar városokban. 95%-uk városokban él. Érdekes, hogy 15%-uk új házban lakik, viszont 38%-uk olyan lakóhelyen, amely a minimális életkörülmények szintjét sem éri el (villany, víz, stb. hiányában). A romák körében óriási mértékű a munkanélküliség (70-80% vagy még ennél is magasabb). Csak 7,2 %-uk dolgozik teljes munkaidőben, a többi foglalkoztatott segéd- illetve alkalmi munkát végez.

Az 1974-es alkotmány Macedóniában élő etnikai csoportként azonosította a romákat, 1981-ben nemzetiségi státuszt kaptak Jugoszláviában, a független Macedónia 1991-es alkotmánya pedig nemzeti kisebbségi státuszt garantál számukra, azaz a többi kisebbséggel azonos jogokkal rendelkeznek. A jogaik érvényesülését akadályozza azonban, hogy a romák többsége alacsony iskolai végzettséggel vagy azzal sem rendelkezik, munkanélküli és rendkívüli szegénységben él. Ennek ellenére megpróbálnak a többségi társadalom normái szerint élni, képviselőik révén együttműködni a kormányzattal. A kulturális életben zenészek és előadóművészek révén jelennek meg, közülük többen nemzetközi ismertségre is szert tettek (pl. Esmá Redzepova).

A Macedón Rádió és Televízió rendszeresen ad roma nyelvű műsorokat, 2001 óta pedig megjelenik a „Roma times” c. folyóirat, amelyben a cikkek kb. 60%-át roma nyelven írják (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A legrégebbi roma politikai szervezet az 1990-ben alapított, azóta Abdi Faik által vezetett Romák Teljes Emancipációjáért Párt. Emellett a Romák Integrációjáért Párt, a Romák Demokratikus Uniója és a Romák Szövetsége képviseli a kisebbség érdekeit. A fenti pártok a VMRO-DPMNE által vezetett pártszövetség listáján indultak a legutóbbi választásokon (2008), amelynek eredményeként jelenleg egy roma képviselő ül a macedón parlamentben ([www.sobranie.mk](http://www.sobranie.mk)). Érdekes, hogy a 90-es évek elején az ohridi romák megalapították az Egyiptomiak Szövetségét. Arra hivatkozva, hogy ők a Balkánra település előtt Egyiptomban éltek, megpróbálták magukat „egyiptomi” kisebbségként elismertetni, de ez a törekvésük nem járt sikerrel, ezért a szervezet beszüntette tevékenységét (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

### 3. 1. A roma kisebbség oktatása

1980-ban Szkopjében kiadták a „Roma nyelvten” c. kötetet, ami nem kis szerepet játszott a romák nemzettudatának feléledésében. Ennek ellenére a függetlenség elnyerése előtt nem folyt roma nyelvű oktatás Macedóniában. 1993-tól roma oktatási programot vezettek be, amelynek keretében fakultatív tantárgyként oktatják a roma nyelvet azokban az általános iskolákban, amelyekben roma gyermekek is tanulnak. Szintén 1993-ban kiadták az első roma nyelvű szótárt, a szkopjei „Szveti Kiril i Metodij” Egyetemen pedig megalakították a Roma Nyelv, Kultúra és Történelem Oktatási Központját (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

2005-ben létrehozták a Roma Oktatási Alapítványt, amelynek célja a romák oktatási lehetőségeinek szélesítése, ezzel elsősorban a középiskolai továbbtanulás felé próbálják irányítani a jobb képességű tanulókat, ösztöndíjak sorát biztosítják a roma tanulók számára, valamint mentori programmal segítik őket a 4 éves középfokú képzés során. Egy másik projekttel a Roma Oktatási Központ a macedón oktatási rendszerbe való integrálódásukat segíti elő, minél szélesebb körben biztosítva az óvodai nevelésben való részvételt. A tanárok számára az inkluzív pedagógia módszereinek megismertetése, a támogató tanár, illetve mentorprogramok indítása pedig a pedagógusok felkészítését szolgálja. Sőt, a Magyarországon már bevált „Tanoda” program megismertetése is az Alapítvány céljai közé tartozik.

#### 4. Bosnyák kisebbség

A magukat bosnyáknak vallókat csak a függetlenség elnyerése (1991) utáni népszámlálásokon veszik nyilvántartásba Macedóniában. Ennek az a magyarázata, hogy a volt Jugoszláviában hivatalosan nem létezett bosnyák kisebbség, a Bosznia-Hercegovinában és a többi jugoszláv tagköztársaságban élő, szerb-horvát nyelven beszélő iszlám vallásúakat „muzulmánként” tartották nyilván. Számuk különösen azután növekedett, hogy a „muzulmánokat” államalkotó nemzetként ismerték el Bosznia-Hercegovinában (1968), ami Macedóniában először az 1981-es népszámláláson érzékelhető. A bosnyákok valós számának követését megnehezíti azonban, hogy az 1981-es népszámláláson a macedón nyelven beszélő muzulmánok (torbesek) egy része is „muzulmán” nemzetiségűnek vallotta magát (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Ez a jelenség a 90-es években valószínűleg megszűnt, az 1994-es és a 2002-es népszámlálásokon a magukat muzulmánnak és bosnyáknak vallók összege jó közelítéssel megadja a bosnyákok valós számát. Az is megfigyelhető, hogy a két népszámlálás között közel annyival csökkent a muzulmán „nemzetiségűek” száma, mint amennyivel a bosnyákoké növekedett. (7. táblázat). Ebből arra következtethetünk, hogy a Szandzsákbán tapasztalható folyamatokkal párhuzamosan egyre erősebb a macedóniai bosnyákok nemzettudata.

Népszámlálás éve	Muzulmánok száma	Muzulmánok aránya (%)	Bosnyákok száma	Bosnyákok aránya (%)
1953	1591	0,12	-	-
1961	3002	0,21	-	-
1971	1248	0,08	-	-
1981	39513	2,07	-	-
1994	15418	0,79	6829	0,35
2002	2553	0,13	17018	0,84

**7. táblázat. Muzulmán és bosnyák nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija adatai alapján szerk. Hány Sz.

1991 előtt a bosnyákok számának növekedéséhez Jugoszlávia más részeiből, elsősorban Bosznia-Hercegovinából, illetve Szerbiából (pontosabban a Szandzsákból) való bevándorlás is hozzájárult. A betelepülők már a második világháborút követően máig is létező bosnyák „oázisokat” hoztak létre Szkopje, Velesz és Prilep térségében. A falvakban élő bosnyákok általában őrzik nyelvüket és etnikumukra jellemző hagyományait, a városiak azonban egyre inkább asszimilálódnak a macedón többségbe (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

Bosnyák nyelvű oktatás nem létezik Macedóniában. A bosnyákok érdekeit a Macedóniai Bosnyákok Demokratikus Ligája (DLBM) képviseli. A DLBM a 2008-as választásokon egy képviselőt juttatott a macedón parlamentbe ([www.sobranie.mk](http://www.sobranie.mk)).

## 5. Vlach kisebbség

A vlachok alkotják a legkisebb alkotmányosan elismert nemzeti és nyelvi kisebbséget Macedóniában. A kisebbség eredete nem tisztázott. A legvalószínűbb elmélet szerint a romanizált trák lakosság leszármazottai lehetnek, akik a nomád életmódjuk miatt tudtak fennmaradni a szláv környezetben. Általános vélekedés szerint a balkáni őslakosság, vagyis az illírek és a trákok romanizálódott utódai (KITANICS M. 2009). Egykori szállásterületük a mai Macedónia egy részét is érintette. A térségben élő utódaik arománként nevezik meg önmagukat. A makedovlachként vagy macedonromanként is emlegetett népcsoport egy része a titói érában jugoszlávként definiálta magát a népszámlálásokon. Napjainkban bátrabban vállalják identitásukat. Kulturális és politikai szervezeteik révén próbálják erősíteni összetartozásukat. Ahogy az alábbi táblázatból is látható létszámuk emelkedést jelez, amely arra vezethető vissza, hogy többen vallják magukat vlachnak.

Népszámlálás éve	Vlachok száma	Vlachok aránya (%)
1953	8668	0,66
1961	8046	0,57
1971	7190	0,44
1981	6384	0,33
1994	8601	0,44
2002	9695	0,48

**8. táblázat. Vlach nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában  
1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján  
szerkesztette: HÁRY SZ.

A legtöbben a 30-44 év közötti korcsoportban fordulnak elő. Köztudott, hogy a pásztorkodással foglalkozók mellett jelentős számban vannak jelen a térségben a kereskedők, értelmiségiek, akik a városi életformát követik. A legnagyobb vlach közösségek Stip, Krusevo, Bitola és Sztruga városokban élnek, de kisebb arányban megtalálhatók Veles, Kocani, Ohrid, Gevgelija, Kumanovo településein is. Kulturális központjuk Krusevo, ahol a város lakosságának 10,5 %-t képezik a hivatalos statisztikák szerint. A korábban a macedón-görög határ mentén falvakban élők (akik vlau/vlaszi néven nevezik magukat) napjainkra többségében a közeli városba, Gevgelijába költöztek (CSORTÁN F. 2009).

A közösségek kis létszáma és a vegyes házasságok azonban hozzájárulnak a vlachok fokozatos asszimilációjához. A vlachok a mindennapi életben a családon belül is a macedón nyelvet használják, a gyermekek az anyanyelvüket a fent említett városok, illetve Szkopje általános iskoláiban, fakultatív órákon sajátíthatják el (KISZELINOVSZKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). A törvény biztosította jogok szerint legalább 10 fő tanuló részvételével már lehetőség nyílik az anyanyelvi oktatásra. Sajnálatos módon ők is azzal a problémával szembesülnek, amely más kisebbségeket is sújtja, miszerint hiányoznak az anyanyelvi, de nem tükörfordításban készült tankönyvek.

A macedón állami televízió 1995-től hetente kétszer, a rádió pedig 1997-től naponta félórás vlach nyelvű programot sugároz. Emellett Stip, Sztruga és Kumanovo helyi rádióadói is készítenek vlach nyelvű műsorokat. Szkopjében a „Bratya Manaki” és „Pitu Guli”, Krusevo városában pedig a „Moszkopole” kulturális társaság szervez vlach zenei és költészeti fesztiválokat. Vlach műfordítók számos macedón- és világirodalmi művet lefordítottak saját nyelvükre (KISZELINOVSZKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Napi sajtójuk nincs, négy kis számú folyóirat jelenik meg aromán nyelven (CSORTÁN F. 2009).

A vlach kisebbség aktívan részt vesz a politikai életben. Érdekeiket a baloldalon a Macedóniai Vlachok Demokratikus Szövetsége (DSzVM), a jobboldalon pedig a Macedóniai Vlachok Pártja (PVM) képviseli. A DSzVM jelöltjei rendre a Macedón Szociáldemokrata Szövetsége (SzDSzM), a PVM-é pedig a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO-DPMNE) által vezetett pártszövetség listáján indulnak a parlamenti választásokon. 2008-ban 2 vlach képviselő jutott be a 120 tagú macedón parlamentbe ([www.sobranie.mk](http://www.sobranie.mk)).

## 6. Egyéb kisebbségek

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a fentiek mellett az alábbi, 1000 főnél nagyobb létszámú kisebbségek élnek Macedóniában: horvátok (2686 fő), montenegróiak (2003 fő), bolgárok (1487 fő). Az utóbbiak valós száma vitatott, mivel sokan csak a bolgár állampolgárság, pontosabban a vízummentes utazást lehetővé tevő bolgár útlevelel miatt vallják magukat bolgárnak. (Bulgária nem ismeri el a macedón nemzet és nyelv létezését, a macedónokat bolgároknak tartja (HÁRY SZ. 2009b).)

Az oroszok (368 fő) és az ukránok (136 fő) azoknak a leszármazottai, akik az 1917-es októberi forradalmat követő polgárháború nyomán emigráltak Jugoszláviába.

A volt Jugoszlávia népei közül a már említett horvátok és montenegróiak mellett szlovének (365 fő) is élnek az országban. A macedóniai magyarok (129 fő) többnyire a Vajdaságból érkeztek a volt Jugoszlávia idején.

Rendkívül csekély számú (53 fő) zsidó él az országban, mivel 1943-ban gyakorlatilag a teljes macedóniai zsidóságot (kb. 7200 fő) deportálták. A zsidók elődei a XVI. században Spanyolországból és Portugáliából való kiűzetésüket követően telepedtek le a mai Macedónia területén, különösen Szkopje, Bitola és Stip városokban (NIKODINOVSKI, B. 2000).

### Irodalom

- CSORTÁN F. 2009. Az arománok- Délkelet-Európa rejtőzködő nemzete – Limes , 2009. 1. Tatabánya pp.183-201
- HÁRY SZ. 2009a: Macedónia népességföldrajzának főbb jellemzői. In.: Balkán Füzetek No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 41-51.
- HÁRY SZ. 2009b: Macedónia kül- és biztonságpolitikája, magyar-macedón kapcsolatok. In.: M. Császár Zsuzsa (szerk.): Balkán Füzetek [Különszám I.]. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 70-86.
- IBRAHIMI, M. 2003. Të mësojmë shqip. Pakung, Shkup, 202 p.
- JACQUES, E. 1995. The Albanians. An ethnic history from prehistoric times to the present. McFarland, Jefferson
- KISZELINOVSKI, Sz. 2007: Isztorija na Makedonija (kratka isztorija). Menora, Szkopje, 133 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, pp. 91-142.
- KOSZTADINOVA-DASZKALOVSKA, K. (szerk.) 2004. Szocioekonomszki diszpariteti megyu opstinite vo Makedonija, Szkopje 149 p.
- KOINOVA, M (2007): Minorities in Southeast Europe: Roma of Macedonia, CEDIME-SE, <http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-macedonia-roma.doc>, p. 2.
- Makedonija vo brojki 2008. Drzsaven zavod za sztatsztika, Szkopje, 2009, 48 p.
- NAJČEVSKA, M. – PETROSKA – BEŠKA, V. (1999): Between political solution and reality: Inter-ethnic relations in the Republic of Macedonia. = Helsinki Monitor, 1999. 3. no. 8-14. p.
- NAJČEVSKA, M. - SIMOSKA, E. - GABER, N. (1996). Muslims, state and society in the Republic of Macedonia: the view from within. In: NIKODINOVSKI, B. – SZTOJMILOV, A. 1999: Regionalna voena geografija na Republika Makedonija, Kniga prva [Prirodni i szocioekonomszki voenogeografszki karakterisztiki]. Niko-trejd, Szkopje pp. 161-196.
- NIKODINOVSKI, B. 2000: Osznovi na voena geografija na Republika Makedonija. Niko-trejd, Szkopje pp. 173-195.
- NONNEMAN, G., – NIBLOCK, T. – SZAJKOWSKI, B. (eds.) 2007: *Muslim Communities in the New Europe*. Pp. 75-97. Reading: Ithaca Press
- PAVLICA, B. 2004: Albanska manjina u Makedoniji – od megyuetnicskih szukoba do albanszkg terorizma. In: Vojno delo, br. 1., Beograd pp. 165-187.
- Ramkoven dogovor 13. avgust, [http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven\\_dogovor.pdf](http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf)
- Sztatszticski godisnik na Republika Makedonija, 2010. Drzsaven zavod za sztatsztika, Szkopje
- Usztavot na Republika Makedonija, Szkopje, 1991
- PAP N. - REMÉNYI P. - VÉGH A. 2008. Országtanulmány: Macedónia volt Jugoszláv Köztársaság - In. Balkán Füzetek: No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp.20- 41
- Sztatszticski godisnik na Republika Makedonija 2008. Drzsaven zavod za sztatsztika, Szkopje, 2009.
- SZTAVOVI-KAVKA, I. 2002: Isztorija na Makedonija. Menora, Szkopje, 442 p.
- VÉGH A. (2009): A Nyugat-Balkán etnikai képe. In: A Nyugat-Balkán MK –KMBTK Budapest pp. 211-236
- WINNIFRITH T. The vlachs of Macedonia [http://www.farsarotul.org/nl20\\_1.htm](http://www.farsarotul.org/nl20_1.htm) letöltés ideje 2011. január. 10.

### Internetes források

- [www.stat.gov.mk](http://www.stat.gov.mk)  
[www.yahyakemalcollege.edu.mk](http://www.yahyakemalcollege.edu.mk)  
[www.sobranie.mk](http://www.sobranie.mk)



## A recens magyarellen es incidensek területi összefüggései a Vajdaságban

Léphaft Áron<sup>1</sup>

### 1. Bevezetés

A Délvidék különböző történeti szakaszai, amelyek bővelkednek erőszakos és békés epizódokban, mind hosszú időre befolyásolták az itt élő népek együtt és egymás mellett élését. Az utóbbi húsz év talán enyhének és nyugodtnak tűnhet az elmúlt századokhoz képest, ennek ellenére beilleszthető abba az eseménysorozatba, amely az etnikai tér dominanciájáért folyt a területen.

Az elmúlt száz év politikai és társadalmi folyamatai olyan irányba mozdították el az etnikai térszerkezet változásait, amelyben a kisebbségek visszafordíthatatlanul alul maradtak. A radikális átalakulás utóöngéivel találhatjuk magunkat szembe, amikor a kisebbségek elleni incidensek kerülnek szóba, melyek felfoghatók úgy is, mint az etnikai tömbök felosztására szánt kísérletek. A 2003/2004-es év folyamán regisztrált erőszakhullámra sokan felkapták a fejüket, közöttük a magyar sajtó is. Az események megosztották azokat, akikhez ez eljutott, sokan csak médiajelenségnek tartották, de voltak, akikben szélsőséges érzelmeket váltottak ki. Sokan (még a vajdasági magyarság tagjai közül is) úgy tartották, hogy ezek alkalmi összetűzések; legtöbbször féltékenység vagy más, a fiatalkori csínytevések sorába beilleszthető jelenetről tudósít a sajtó úgy, hogy az "magyarverésnek" látsszék. Kétségkívül voltak ilyen esetek is, de ha alaposabban megvizsgáljuk ezeket, látjuk, hogy komolyabb a helyzet.

### 2. A délvidéki probléma

A történeti Délvidék, amely magába foglalja a mai Vajdaság területét, a szerb-magyar együttélés fő színtere. A rigómezei csata elvesztése óta (1389) a török előretörésével egyre jelentősebb balkáni (főleg szerb) tömegek jelentek meg a Kárpát-medencében (GULYÁS L. 2007) és különböző sebességgel alakították át a térség etnikai arculatát. A török által elűzött magyarok helyére érkezett szerbek alkotják a terület népességét a török hódoltság időszakában, majd a török kiűzése után történő császári telepítésekkel kezd csökkenni az arányuk (KOC SIS K. 2006). A szervezett telepítésekkel, majd később a belső migrációk hullámaiban érkező népcsoportok a XVII-XVIII. század folyamán létrehozzák Európa egyik legtarkább etnikai mozaikját. A trianoni béke után a tendencia megfordult, és az etnikai diverzitás fokozatosan csökkent, majd a második világháború utáni megtorlások, kitelepítések és betelepítések következtében az etnikai kép újra, gyökeresen átalakult. A tartományból csaknem teljesen eltűntek a németek, míg a magyarok, szlovákok, románok és ruszinok aránya fokozatosan csökkent. Ezek hatására a szerbség abszolút többségbe

<sup>1</sup> Geográfus, PTE TTK Földrajzi Intézet.

kerül, majd a délszláv háborúk időszakában bekövetkezett menekültáradat következtében arányuk elérte a 2/3-ot.

A titói Jugoszlávia szétesését megelőző ellenséges klíma időszakában megkezdődött azoknak az átköltözése a volt tagköztársaságokból és Koszovóból, akik nem várták meg az események eszkalációját, így elindítva azt a menekülthullámot, amely 1992-ben (Bosznia) és 1995-ben (Krajínák) tetőzött. Az UNCHR által kibocsátott 1997-es jelentés szerint a csúcsidőszakban az országban 617 728<sup>1</sup> menekült tartózkodhatott, de egy jelentős részük tovább vándorolt. A honosítás következtében számuk 2002-re Szerbia területén 379.135-re mérséklődött, csaknem felük a Vajdaság területén élt, ahol a népesség 9,18%-át adták. A kezdeti időszakban főleg a nagyvárosi agglomerációkat, később pedig az elmaradottabb rurális térségeket jelöltek ki végcélként. A háborús időszak végén (a Vihar hadművelet időszaka) érkezők elmaradottabb térségekből jöttek (STEVANOVIĆ R. 2005), így érkezésük több feszültségforrást is hordozott magában. Az elűzött csoportok sokszor etnikailag vegyes közegbe kerültek, miközben nekik a legalacsonyabb a toleranciaszintjük az itt élők között (VÉGH A. 2010), így az etnikai feszültségek elkerülhetetlennek tűntek; a befogadó rurális térségek infrastruktúrájukban sem készültek fel ennyi ember érkezésére, így komoly lakhatási és kommunális problémák keletkeztek.

### 3. Incidensek

Az interetnikus feszültségek sokszor csaptak át fizikai erőszakba. A legvéresebb összecsapások mindig valamilyen harci cselekmény árnyékában húzódtak meg – de mi történik békeidőben? A második világháborút követő megtorlások után a titói rendszer komolyan ügyelt a belső stabilitásra, így nem engedhette meg magának az ilyen kilengéseket. A változás szelével és a nacionalista miloševići politika előretörésével ezek a gátak megszűntek, így felerősödtek a kisebbségellenes hangok. Az ezredforduló után a vajdasági magyar sajtó egyre többször számolt be magyarok megveréséről, újabb gyűlöletkeltő falfirkákról. Az események a 2003 és 2004-es év során kulminálódtak, amikor ezeknek az incidenseknek a száma és súlyossága megnőtt. Tömegesen vertek meg magyar fiúkat a tartomány több pontján, több ízben magyar sírokat rongálták meg, és fenyegető falfirkák tartották rettegésben a helyieket. A szerb politika egy ideig egyáltalán nem reagált a történetekre, hátrított, majd csak a diplomáciai támadásokra válaszolt 2004-ben. Az Európai Parlament tényfeltárási bizottsága 2005 januárjában a tartományba látogatott, ám az elkészült jelentés ennek ellenére csak egy puha dorgálás lett, optimista, csökkenő tendenciát leíró forgatókönyvet vázolt fel. A bizottság tévedett, a bántalmazások, falfirkák a 2005-ös évben is folytatódtak, és olyan területeken jelentek meg újabb esetek, ahol korábban nem történt hasonló. A 2006-os év után valóban csökkenni látszott az ilyen jellegű esetek száma, de egyes településeken, mint Szabadka, Temerin vagy Újvidék még a mai napig történnek komoly esetek.

---

<sup>1</sup> Srpski savet za izbeglice: Integracija, kao dugoročno rešenje za izbeglice i raseljena lica u Srbiji, 2006.

### 3. 1. Politikai háttér

A miloševići időszakot leváltó, 2000 után megalakuló szerb kormányt a Demokratikus Ellenzék (DOS) pártjai adták, melyek népszerűsége 2002 és 2004 között jelentősen csökkent. A választók csalódtak a politikai rendszerben bekövetkezett változásokban, a politikai tömböt pedig a Zoran Đinđić miniszterelnök 2003-as meggyilkolása után bekövetkezett belviszály is súlytotta. A csalódottság erősödése a Szerb Radikális Párt malmára hajtotta a vizet, így első számú erővé lépett elő, de a rendszerváltó pártok koalíciós megoldásai miatt nem tudott kormányt alakítani az elmúlt évtizedben. 2008-ban rendeződött át a politikai paletta, az újból megerősödő Demokrata Párt köré szerveződő koalíció a miloševići utódpart segítségével kiszorította a hatalomból a reformellenes, Vojislav Koštunica vezette Szerb Demokrata Pártot, a radikális párt népszerűsége a 2000-es évi szintre esett vissza, ugyanakkor a kilépő pártvezér körül csoportosuló képviselőkkel új párt alakult, amely komoly konkurenciát jelenthet a regnáló erőknél. Összegezve, a 2002 és 2008 közötti időszakban komolyan átalakultak a szerbiai politikai viszonyok, melynek során megerősödtek, majd gyengültek a nacionalista erők.

### 3. 2. Az incidensek számokban

Szerbiában csak járási-szintű (opština) bűnügyi statisztikák érhetők el nyilvánosan, azonban ezek nem alkalmasak az összehasonlításra egy olyan területen, ahol a járások jelentős részén minden faluban más nemzetiség alkot többséget. A hatóságok és a különböző szervezetek incidensekről készített statisztikái módszertanilag is eltérnek, így nehezen összevethetőek. A hatóság igyekszik alacsonyabb számokat publikálni, és ahol csak lehet átminősíteni a fizikai támadásokat verekedéssé, ugyanakkor a civil és politikai szervezetektől kikerült statisztikák sokszor olyan eseteket is feltüntetnek, amelyek nem biztos, hogy valóban etnikai jellegűek. A felsorolt nehézségek miatt a helyi magyar sajtóban (Magyar Szó napilap) megjelent híradások, valamint a különböző civil és politikai szervezetek beszámolóit, sajtószemléit alapján szerkesztett statisztika szolgál a kutatás alapjául. A statisztikába csak olyan esetek kerültek be, amelyekről nagy valószínűséggel állítható, hogy etnikai indíttatásúak.

Az esetekről szóló beszámolók térbeli eloszlása nagyban függ a helyi kisebbségi csoport dokumentációs infrastruktúrájától, így azokon a helyeken ahol van aktív párt- vagy civil szerveződés több az információ. A forrásokból adódóan a statisztika torzít, így a számosságában vezető tetteges bántalmazás és falfirka kategória vezet, amelyek legkönnyebben ütnek meg a sajtó ingerküszöbét. Közvetlenül befolyásolja az eredményeket a rendvédelmi szervek munkája is, hiszen számos esetben csak az általuk kiadott információkat tudja felhasználni a sajtó. Sok esetben egyértelmű a részrehajlás gyanúja az elfogott elkövetőkkel szemben, de az is általános, hogy egyértelmű esetekben sem kerülnek elő a tettesek, ugyanakkor az egyetlen magyar elkövetők ellen lefolytatott ügyben drákói szigorú büntetést szabott ki a bíróság.<sup>2</sup>

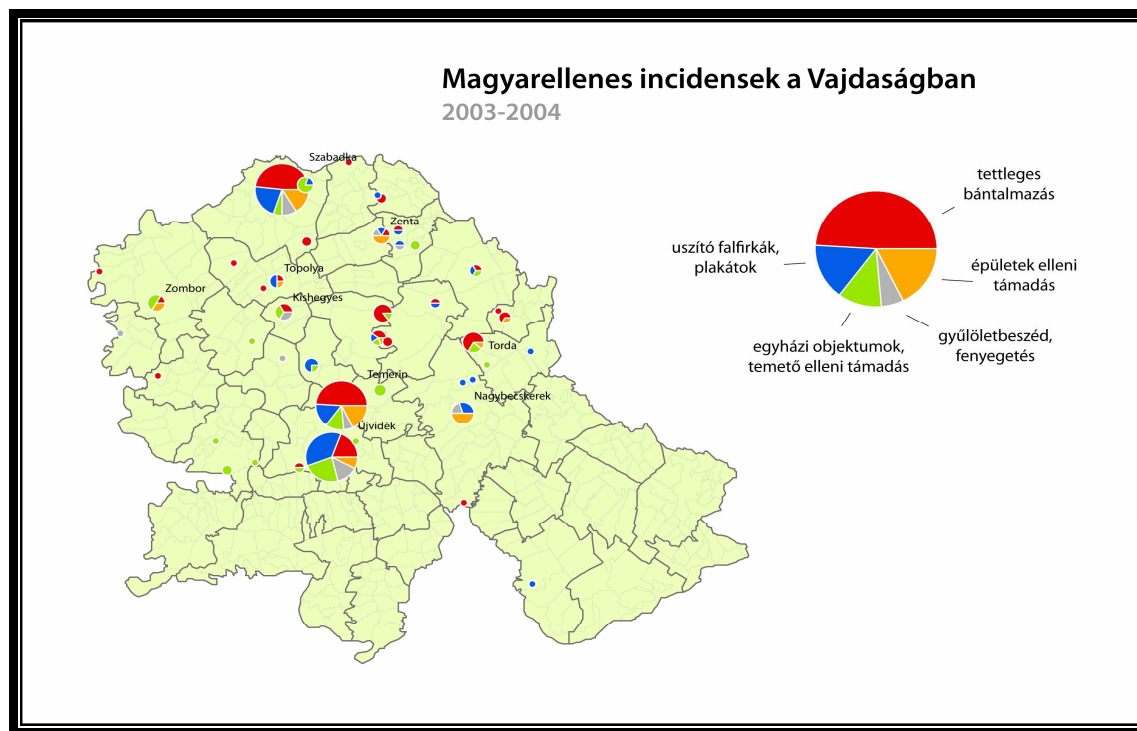
---

<sup>2</sup> <http://www.humanrightscenter.net/borton/esetleiras.php>

incidens típusa \ év	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
tettleges bántalmazás	7	26	17	14	11	12	9	4
uszító falfirókák	6	12	10	7	5	5	7	7
Egyházi objektumok, temetők elleni támadás	6	10	5	6	11	1	8	2
gyűlöletbeszéd, fenyegetés	6	6	3	3	1	1	1	2
épületek, emlékek elleni támadás	7	3	4	3	8	6	4	1
<b>Összesen</b>	<b>32</b>	<b>57</b>	<b>39</b>	<b>33</b>	<b>36</b>	<b>25</b>	<b>29</b>	<b>16</b>

**1. táblázat: A 2003. január 1. és 2010. augusztus 31. között történt incidensek, éves megoszlásban (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)**

2003. január 1. és 2010. augusztus 31. között összesen 267 esetet sikerült azonosítani, a következő megoszlásban: 59 gyűlöletkeltő falfirka, szórólap vagy plakát, 36 magyar épület vagy emlékek elleni támadás, rongálás, 49 egyházi objektum elleni támadás, templomok, temetők rongálása, 23 gyűlöletbeszéd és fenyegetés és 100 tettleges bántalmazás. Az statisztikába csak olyan esetek kerültek be, amelyeknél nagy valószínűséggel feltételezhető az etnikai motiváció.

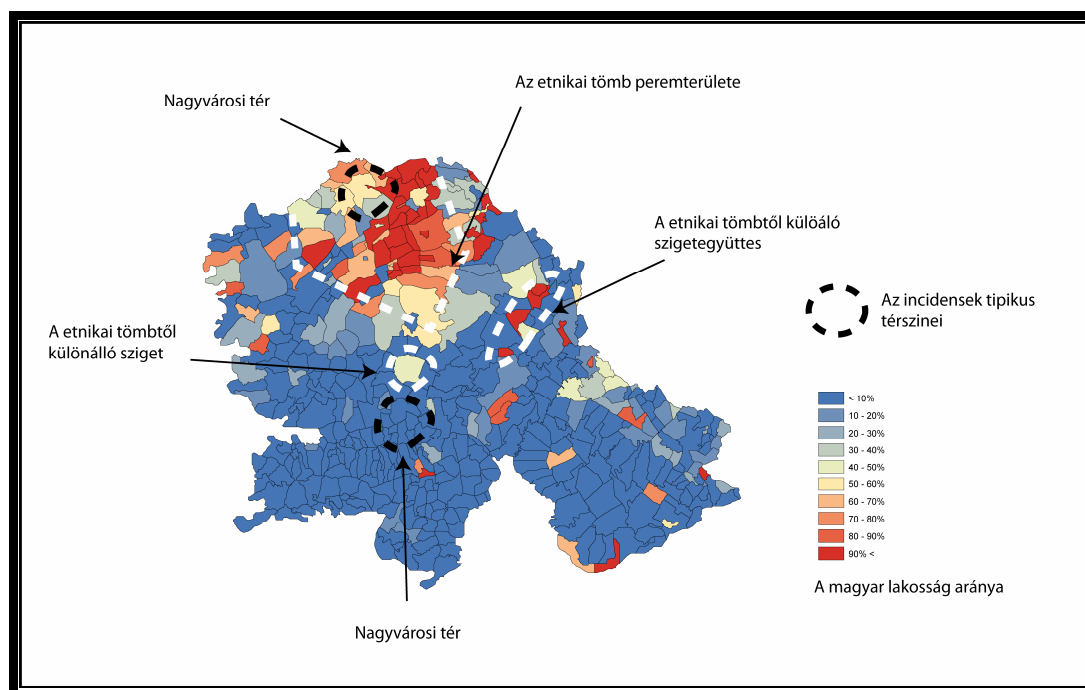


**1. ábra: Az incidensek összesítő ábrája (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)**

Az incidensek típusai erős területi koncentrációt mutatnak, emellett súlyosságuk is erősen változik, az apró csínytevéseknek betudható templomi rongálásoktól a halálos fenyegetésig, vagy a tömeges agresszióig. Egyes esetek beazonosítható csoportokhoz kötődnek, ilyenek a falfirkákat aláíró „Српска деца“, vagyis „szerb gyerekek“, vagy egyes helyi „magyarverő” csoportok.

### 3. 3. Az incidensek tipikus térszínei

Ha jobban megvizsgáljuk a különböző incidenstípusok térképeit, láthatjuk, hogy az incidensek elterjedése összefüggésben van a magyar etnikai tömb és szórvány térbeli mintázatával. Bár a legtöbb esetet a két nagyváros, Szabadka és Újvidék, valamint Temerin adják, a Tisza mente és néhány közép-bánsági település kiemelkedik közülük. Ezek a térbeli összefüggések alapján 3 tértípust különíthetünk el, (1) a nagyvárosi tereket, (2) az etnikai tömbterülettől különálló sziget(ek)et, és (3) az etnikai tömbterület peremzónáját.



**2. ábra: Az incidensek tipikus térszíneinek lehatárolása; a háttérben piros színnel a magyar lakosság településenkénti aránya látható (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)**

Az első tértípus Szabadkát (99.981 lakos<sup>3</sup>) és Újvidéket (256.563 lakos<sup>4</sup>) foglalja magába, itt történt meg az összes eset 40%-a, számszerűen 107 eset, de ezek összetétele eltéréseket mutat. A nagyvárosokban közös, hogy olyan multietnikus városok, amelyben a magyarok száma jelentős.

<sup>3</sup> A 2002-es népszámlálás szerint

<sup>4</sup> 2010-es adat: <http://www.nsinfo.co.rs/?q=node/54>

Bár Újvidék esetében csupán 6%-os a magyarság aránya (11,538 fő<sup>5</sup>), a valóságban lényegesen több az ott élők száma, ami a magyar intézményeknek köszönhető. Szabadka esetében is komoly szerepe van az intézményeknek, de itt mások az etnikai arányok, a szerbek kisebbségben vannak (26,25%) a magyarokhoz képest (34,9%, 34,983 fő), viszont a magyaroknak csak relatív többségük van. Mindkét város esetében városi vagy járási szinten 10%-ot meghaladó a menekültek aránya.

A második tértípust az etnikai tömbtől különálló szigetek, mint pl. Temerin vagy Torda jelentik. Mindkét esetben elsődleges a menekültek jelenléte. Temerinben a településen kívül a környező településekre is jöttek, míg Tordán inkább a környező településeken volt jellemző a menekültek beáramlása. Az ide tartozó települések sem súlyban, sem jellegükben nem hasonlítanak, de a problémák hasonlóak. Jelentősen megváltoztak az etnikai arányok a 90-es években, az incidenshullám idején pedig szerb fiatalok csoportjai több ízben vertek meg magyarokat.

Az etnikai peremterület tiszai szegélyzónáját a bánási oldalon a Törökbecse – Csóka – Törökkanizsa vonallal tudnánk definiálni, a bácskain pedig az Óbecse – Péterréve településpár emelkedik ki. A leírt övre viszonylag kevés eset jut, de szignifikáns az eltérés a tömbterületen leírt esetek számához képest, ami arra enged következtetni, hogy a szerbek viszonylag magas száma és a menekült csoportok jelenléte okozhatja a problémát. A bánási szakasz jóval intenzívebb, mint a bácskai, itt Csóka kivételével olyan helyeken történtek incidensek, ahol a szerbség pár százalékkal, de többségben van (Törökbecse, Törökkanizsa, Tizaszentmiklós, Beodra), és érkeztek menekültek is. A bácskai oldalon Péterrévén egy menekültek által vezetett csoport támadta meg többször a magyar fiatalokat,<sup>6</sup> de a helyiekkel itt és Óbecsén is jó az összhang. A Tisza mente észak-bácskai szakaszán szórványosan tapasztaltak csak incidenseket, ami többek közt a magyarok nagy arányával és a menekült lakosság viszonylag alacsony arányával magyarázható. Ha a szerbség arányának növekedését és az incidensek számát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy azokon a helyeken nem történt incidens, ahol a szerbek aránya stagnál vagy csökkent.

Történeti szempontból vizsgálva csak egyes dél-bácskai esetek értelmezhetők a második világháborús krízispontok továbbéléseként. A terület egy részéről gyakorlatilag teljesen eltűntek a magyarok, ahol pedig megmaradtak, ott a betelepítésekkel keletkezett újabb problémák felülírták a régiókat, így nagyon nehéz megállapítani azok gyökerét.

### 3. 4. A türelmetlenség okai

Szerbiában az elmúlt 20 évben felnőtt egy olyan nemzedék, amelynek nem volt perspektívája. 10 év sorozatos vesztes pozíció után kezd az ország nyitni nyugat felé, de ezt is nagyban befolyásolják az elmúlt időszak terhei. Szerbia a miloševići időkben felépítette egy hamis győztes mítoszát (RAMET, PAVLAKOVIĆ 2005), de ahogy a gazdasági-politikai átmenet elkezdődött, be

<sup>5</sup> A 2002-es népszámlálás szerint

<sup>6</sup> <http://www.argus.org.rs/downloads/jogsertések/2007.doc>

kellett látni hogy a teljes leépülés szélére sodródott. Szerbia elvesztette az összes háborút, amelyben ebben az időszakban részt vett, nem tudta rendezni Koszovó, és a háborús bűnösök kérdését. A felnövekvő nemzedék súlyos anyagi helyzetben, egy kilátás nélküli, traumatizált társadalomban nőtt fel, melyben megnőtt azoknak a száma, akik a szélsőségek felé fordultak. Fokozottan igaz ez az 1990 és 1996 közt idemenekült lakosságra, akik nemcsak, hogy megváltoztatták a térség politikai erőtereit, de olyan reflexeket hoztak magukkal, amelyek ismeretlenek voltak ezeken a vidékeken. Az XX. század korábbi szakaszaiban ideköltözött boszniai, kelet-hercegovinai, krajina-i szerbek érkezése sem volt zökkenőmentes, de az a halmozott sokk, ami az 1990-es években érte a lakosságot, példátlan volt. A felnövekvő nemzedék jelentős része a testvériség-egység, vagy a toleráns magatartás helyett a sovíniszta, nacionalista elveken nőtt föl. Pechjére, vagy épp szerencséjére egy olyan környezetben találta magát ahol minden harmadik ember egy másik nyelvet beszél. Ez összeegyeztethetetlen azzal, amiben felnőtt, és mivel a problémamegoldás tradíciója ezeken a területeken eltér a közép-európai szokásoktól, könnyen kialakultak a konfliktusok.

Természetesen, nem minden menekültre igazak a fenti állítások. Szép számmal akadnak olyanok, akik megbízható tagjaivá váltak a befogadó társadalomnak, de nem róluk olvasunk a hírekben. A legtöbb eset olyan térségben történt, ahol a falusi környezetből származó, szélsőségre fogékony tömegek telepedtek le.

A háborús évek nem múltak el nyomtalanul. Az országban 400 000 fő körülire tehető a háborús veteránok száma<sup>7</sup>, akik közül minden ötödik vietnami szindrómában szenved.<sup>8</sup> Egyeseknél a poszttraumatikus stressz szindróma kifejezetten agresszív típusai jelentkeznek, akik a saját családjukra is veszélyesek, ennek ellenére harmaduk nem áll semmilyen kezelés alatt. Szerbiában a regisztrált személyes lőfegyverek száma 1 056 314, az illegálisan tartottakkal együtt a becslések 3 és 4 millió között mozognak<sup>9</sup>. Ezzel az ország az egy főre jutó személyes lőfegyverek arányában az 5., a számában pedig a 25. a világon. Ha a becslések igazak, átlagosan minden felnőtt szerb férfit jut egy lőfegyver!

Ha a közvetlen kiváltó okokat nézzük, nem mehetünk el a hangulatkeltő tényezők mellett. Az állami jelentések a 2004-es Koszovóban lezajlott szerbellenes támadások reakciójaként próbálta értelmezni a vajdasági eseményeket, ám ennek ellentmond az a tény, hogy a támadások száma már 2003 tavaszán jelentősen megnőtt (BIEBER F. – WINTERHAGEN J. 2005). Az albánellenes hangulat fokozódása jócskán rontott az amúgy sem tökéletes viszonyon, és ezen a szerb sajtó is tovább rontott. Az utóbbi időben formálódó magyar nacionalista mozgalmak, az általuk szervezett zenei rendezvények<sup>10,11</sup>, vagy a revizionista jelképek felbukkanása a piacokon<sup>12</sup>, mind olaj a tűzre. A gyűlölködők tájékozatlansága sem alábecsülendő. Az egyik toleranciatábor<sup>13</sup>

<sup>7</sup> <http://www.highbeam.com/doc/1G1-195435617.html>

<sup>8</sup> <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Koshmari-proganjaju-veterane.sr.html>

<sup>9</sup> <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2007/en/Small-Arms-Survey-2007-Chapter-02-EN.pdf>

<sup>10</sup> <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/197050/Antifasisti-traze-zabranu-za-madjarske-bendove>

<sup>11</sup> <http://www.kurir-info.rs/srbija/ekstremna-madjarska-rok-grupa-nepozeljna-u-srbiji-41884.php>

<sup>12</sup> <http://www.kurir-info.rs/vesti/osilili-se-25950.php>

<sup>13</sup> A táborokat a magyar és a szerb parlament szervezi a helyi kisebbségek bevonásával.

fő eredménye az volt, hogy kiderült, a magyarországi magyar és a szerbiai szerb elitgimnáziumok tanulóinak rendkívül hiányosak az ismeretei az itt élő kisebbségekről. Mire számíthatunk, ha néhány vidéki „keménylegényről” van szó?

Több külső jelentésből is kiderül<sup>14,15,16,17</sup>, hogy a kisebbségek erősen alulképviseltek a belügy és az igazságszolgáltatás csaknem minden területén. A problémacsoport a miloševići rendszer számlájára írható, és olyan mélyen gyökerezik, hogy nagyon nehéz lenne néhány év alatt felszámolni. A bírósági és rendfenntartó rendszer hiányosságait természetesen nem csak a magyar lakosság érzi meg, hiszen a mindent átszövő korrupció<sup>18</sup> folyamatosan hátráltatja a felzárkózási folyamatokat. A 2010-ben megkezdett bírósági reformok a helyzet javulását hozhatják, de a többnemzetiségű, kiegyensúlyozott rendőri állományra még sokat kell várni.

#### 4. Összegzés

A XXI. századra kialakuló tendencia azt mutatja, hogy ez az egyik utolsó klasszikus multietnikus terület egyneművé válik, folyamatosan visszahúzódnak az etnikai tömbök, eltűnik a szórvány. A magyarellenes incidensek is ennek a baljós jelenségnek a tünetei. A miloševići korszak végén mindenki bízott a demokratikus változások sikerében és a fagyos interetnikus kapcsolatok rendeződésében. Az utolsó 7 év atrocitásainak vizsgálata bebizonyította, hogy nagyon messze vannak a vajdaságiak a harmonikus együttéléstől. Ez nemcsak a többségi nemzet és a kisebbségek kapcsolatára igaz, hanem mindazokra, akik az aktuális szerb főáramlattal nem értenek egyet.

A következő népszámlálás, amelyre 2011-ben kerül sor, tudományos szempontból rendkívül fontos, hiszen csak ez után kaphatunk valós képet a szerbiai népesség valós állapotáról. Reméljük, hogy az adatok az optimista forgatókönyvek szerint alakulnak, és a kisebbségek mérséklődő fogását fogják felfedni.

#### Irodalom

- BOZÓKI A. 2005: Árgus 2003/2004. A vajdasági kisebbségek zaklatása – Árgus. Újvidék.  
BIEBER F. – WINTERHAGEN J. 2005: Ethnic Violence in Vojvodina: Glitch or Harbinger of Conflicts to Come? Working Paper 27. – ECMI. pp. 7-8.  
GÁBRITY M. I. 2009: Balkáni válság okozta változás Vajdaság népességének magatartásában. [http://www.szociologia.hu/dynamic/GabritiMI\\_MSZT\\_konf\\_2009\\_tanulmany.doc](http://www.szociologia.hu/dynamic/GabritiMI_MSZT_konf_2009_tanulmany.doc)  
GULYÁS L. 2007: Történeti áttekintés. In: Nagy I. (szerk.) A Kárpát-medence régiói 7. Vajdaság. – Dialóg Campus. Pécs, p. 81.  
Избеглички Корпус у Србији према подацима пописа становништва 2002. 2004.  
Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе. Београд

<sup>14</sup> Parliamentary Assembly - Working papers - 2008 Ordinary Session (Second part), 14-18 April 2008 - Volume III p. 67.

<sup>15</sup> Minority Rights Group International, *State of the World's Minorities 2006 - Serbia and Montenegro*, 22 December 2005, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abdd8d64.html> [accessed 10 December 2010]

<sup>16</sup> POLICE REFORM IN SERBIA - Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro

<sup>17</sup> [http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle\\_03/03\\_CbC\\_eng/SCG-CbC-III-2008-25-ENG.pdf](http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/SCG-CbC-III-2008-25-ENG.pdf)

<sup>18</sup> Az Amnesty International: *Corruption Perceptions Index 2009* alapján Szerbia a 83. a listán, a térségben csak Albániát előzi meg.



- KOCSIS K. 2006: Adalékok az etnikai térszerkezet változásaihoz a mai Vajdaság területén a 15. és a 18. század vége közötti időszakban. In: KÓKAI S. (szerk.) A Délvidék történeti földrajza.– Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. Nyíregyháza, pp. 125-131.
- Popis Stanovništva, 1991. Zavod za statistiku Republike Srbije. Beograd
- Popis Stanovništva, 2002. Zavod za statistiku Republike Srbije. Beograd
- RAMET S. P. – PAVLAKOVIĆ V. (szerk.) 2005: Serbia since 1989: politics and society under Milosević and after. – University of Washington Press. Seattle, pp. 132-135.
- STEVANOVIĆ R. 2005: Izbeglištvo i demografski rast stanovništva Srbije In: Stanovništvo 1-4/2005, Beograd, pp. 44-50.
- VÉGH A. 2010: A Nyugat-Balkán etnikai képe. In: PAP N. – KOBOLKA I. (szerk.) A Nyugat-Balkán. – MK KBH. Budapest, pp. 122-123.

## Édesek és mostohák – avagy a testvérvárosi kapcsolatok vizsgálata az olasz-magyar reláció példáján keresztül

**Kurilla Annamária<sup>1</sup>**

### Bevezetés

Posztmodern világunk talán egyik legdinamikusabban fejlődő rendszerei a nemzetközi együttműködések. A kooperációk soha nem látott gyorsaságú fejlődése figyelhető meg a XX. században minőségi és mennyiségi tekintetben egyaránt. Az együttműködések evolúciója a külpolitika új dimenzióit nyitotta meg, melynek mára a települések is aktív szereplőjévé váltak.

A legerősebb motiváció a települési kapcsolatok kialakításában az együttműködések stratégiai jelentősége. A külső kapcsolatok olyannyira fontosak, hogy a városversengés fő színterét jelentik. Ezek a kooperációk nem csak a kereskedelem színterére, hanem a tartós információs kapcsolatokra is kiterjednek (ENYEDI Gy. 1997).

A globalizáció erősödésével korábban nem látott folyamatok indultak meg: a helyi szinten kiépülő kapcsolatok megerősödtek, mindezzel párhuzamosan pedig az állam-társadalom viszony is átrendeződőben van. A problémák összetettebbé válásával a viszony újrendezésében a kiutat a decentralizáció, a hálózatosodás, valamint a partnerség, ezzel szoros összefüggésben pedig a „testvérvárosiasodás” jelenti (KURILLA A. – PAP N. 2009).

Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a testvérváros-program miként jelenik meg ebben az új külpolitikai rendszerben, valamint az olasz-magyar reláció vizsgálatán keresztül igyekszik teljesebb képet nyújtani a települések külpolitikai trendjeiről.

### A testvérvárosi kapcsolatok kialakulása

A nemzetközi kapcsolatok építése, illetve ápolása hagyományosan az állami politika feladata volt egészen a XX. század elejéig. Ekkor viszont addig nem tapasztalható változások mentek végbe az egész világon. Az információs forradalom és a közlekedési infrastruktúra korszerűsödése a kapcsolatrendszerek ugrásszerű átalakulásához vezetett, ugyanakkor a mai értelemben vett nemzetközi kapcsolatok keletkezésének elsősorban mégis konkrét történelmi gyökerei vannak.

A két világháborút követően Európa szerte megfogalmazódott egy hasonló kataklizma elkerülésének gondolata. A nyugati vezetők egymás megismerését tűzték ki célul, melyhez az egyébként természetes folyamatként lejátszódó településközi együttműködések létrejöttét „használták” eszközként. Az idea azonban csak részben valósulhatott meg, mivel az 1980-as évek végéig a „keleti-blokk”, illetve a „nyugat” eltérő politikai berendezkedése korlátozta az ez irányú

---

<sup>1</sup> A PTE Földtudományok Doktori Iskola nappali tagozatos hallgatója.

törekvéseket, így a kooperációk kialakulása olyan kényszerpályán mozgott, melyet csak a rendszerváltások törhettek meg.

A rendszerváltások eredményeként az együttműködések tekintetében is jelentős változások mentek végbe, melyek az állami szintű politikát is befolyásolják. A nemzetközi viszonyokban végbement jelentős hangsúlyeltolódások következtében az országok, kormányközi szerződések és regionális integrációk külpolitikáját, külpolitikai akcióit és mozgásterét egyre nagyobb mértékben a nem hagyományos értelemben vett államközi kapcsolatok és eszközök határozzák meg. A nemzeti és integrációs érdekek külpolitikai érvényesítésében és képviselésében növekvő befolyásra tesznek szert a nem állami, a nem kormányzati, társadalmi szereplők, intézmények, szervezetek és mozgalmak (SZILÁGYI I. 2009).

A nemzetközi kapcsolatok tekintetében az állami szint nem vesztett jelentőségéből, azonban vele párhuzamosan a közigazgatás hierarchiájának alacsonyabb szintjein álló elemek felértékelődtek, ezáltal mára a települések is egyre nagyobb szereppel bírnak. Ebben az új szerepkörben megjelent a kooperáció új dimenziójaként a testvérvárosi hálózat, mely a települési-önkormányzati összefogások egyik gyorsan fejlődő irányát jelenti. A magyar városhálózatban így már nem találunk olyan települést, amely ne rendelkezne legalább egy testvérvárossal, sok esetben több településsel is tartanak fenn kapcsolatokat városaink. Azon túl, hogy az együttműködésből fakadó sokrétű előnyök átfogják az információ áramlásán át a gazdasági előnyökön keresztül a kulturális együttműködés magasabb szintjeit, a határokon átnyúló településközi együttműködések az állami szintű külpolitika alapjául is szolgálhatnak.

### **A magyar települések testvérvárosi kapcsolatai**

Magyarország helyzete sok szempontból speciális. A háborúk után hazánkban nem mindenhol ment végbe az a fajta fejlődés, mely megfelelő alapul szolgálhatott a településközi kapcsolatok gyors kiépüléséhez, másrészt pedig az elmúlt évszázad történelme során számos törést élt át a Kárpát-medencében élő lakosság: a két világháború között a magyar állam területe csorbult, majd az itt élő népesség egy része kicserélődött. Ez a súlyos történelmi hagyaték az ország külkapcsolatait a mai napig jelentősen meghatározza, és hatással volt a partnerek kiválasztására is.

A szocializmus éveiben országunk korlátozott szuverenitása nem csupán az államközi kapcsolatokat érintette, hanem települési szinten is érezte hatását. A keleti orientáció következtében az önkormányzatok csak egy meghatározott országcsoportból kikerülő településekkel „barátkozhattak” (néhány kivételtől eltekintve), így a kapcsolatok építése jól körvonalazható korlátok között mozgott. A tanácsrendszer idején a testvérvárosi kapcsolatok kezdeményezése és kialakítása csak a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának előzetes engedélyével történhetett meg. A helyi tanácsi vezetők hivatalos cserelátogatásait a köznyelv akkoriban „politikai turizmus” kifejezéssel illette (NYUSZTAY L. 2000). A szocializmus alatti időszakban főként a KGST országai felé orientálódtunk, valamint ekkor alakítottuk ki kisszámú török és egyéb ázsiai országbeli kapcsolatainkat is (GICZI J. – SIK E. 2004).

A rendszerváltás után a hazai külpolitika elsődleges feladata a stabilitás megteremtése volt, valamint a kapcsolatépítés a nyugat-európai országokkal. A külpolitikai stratégia megváltoztatása azt eredményezte, hogy a korábbi együttműködésekben jelentős súlypont eltolódások következtek be. A keleti orientáció súlyának gyors léptékű csökkenésével párhuzamosan egyre erősebb prioritást élvezett az euroatlanti integráció irányában történő törekvések megerősödése, a jószomszédi viszony kialakítása, valamint a határon túli magyarság érdekeinek védelme.

A „nyugat” felé nyitni próbáló magyar morál települési szinten is meghatározónak bizonyult ebben az időszakban, és néhány esetben már ekkor szerepet játszott a remélt gazdasági haszonszerzés is. A berlini fal leomlása után nyitottunk Ausztria felé, tovább erősítettük németországi kötődéseinket, és ekkor emelkedett meg hirtelen a Romániában lévő testvértelepülések száma is. A kevésszámú holland, angol és francia kapcsolataink nagy része is ekkor keletkezett. A következő időszakban új kapcsolatokat leginkább Romániával, Szlovákiával és Németországgal alakítottunk ki, ám ez utóbbival, jóval kevesebbet, mint korábban. Emellett fokozatosan nyitni kezdtünk addig „ismeretlen” államok, például Görögország, Svédország, Szerbia és Izrael irányába is (GICZI J. – SIK E. 2004).

Az 1990-es években a magyar települések nagy számban kötöttek új testvérvárosi kapcsolatokat. Az intenzív kapcsolattartás azonban anyagi, szervezési, diplomáciai erőfeszítéseket kívánt/kíván, amely korlátok közé szorítja a lehetséges együttműködések számát, ezért egyes kapcsolatok elkezdődtek leépülni. Másképp megfogalmazva tehát elmondhatjuk, hogy lelassult a „testvérvárosiasodás” folyamata, és várható tendencia a „holt” partnerségek teljes felszámolása. Ez azt jelenti, hogy településeink csak azokkal fognak együttműködni, akikkel tényleges partnerség van.

A hazai települések jelentős többségét a külföldi partnereikkel való kulturális jellegű együttműködés jellemzi, valamint máig érezhető a történelem során elcsatolt területekhez való kötődés és a külföldre kitelepített lakosság jelentősége a partnerválasztás tekintetében.

### **Magyar-olasz kapcsolatok**

Történelme során hazánk számára az olasz irány változó intenzitással, de mindig nagy jelentőséggel bírt. A kapcsolatok a két térség (és népcsoport) között a honfoglalás korára nyúlnak vissza. A 898 és 954 közötti időszakban 33 Itáliát érintő hadjáratról készült feljegyzés. Ezek során a félsziget déli részére is eljutottak a kalandozó magyarok.

Később a kereszténység felvételével és a Rómához csatlakozással az ipar- és luxuscikkek kereskedelme is fellendült, melyben Velence játszotta a fő szerepet. A dalmáciai városok feletti uralom és a tengeri kijárat feletti ellenőrzés miatt azonban a középkor folyamán állandó vetélkedés, háborúzás jellemezte a magyar-velencei kapcsolatokat. Mind Velence, mind az akkori Magyarország külpolitikai törekvése volt a balkáni térnyerés, ezért a két hatalom egymás riválisává vált (PAP N. 2007/c).

A XIV. századi magyar királyok rendkívül jó kapcsolatokat ápoltak a nápolyi uralkodókkal. Ebben az időszakban fellendült a kulturális csere, a katonai, tanulási és szakrális célokból utazók forgalma is. Zsigmond uralkodása (1387-1437) alatt zárultak le a Velencével folytatott háborúk, melyből az olasz fél kerül ki győztesen, végül az oszmán előrenyomulás összefogásra kényszerítette a két felet (PAP N. 2007/c).

Az olasz-magyar kapcsolat virágkorát Mátyás uralkodása alatt élte. Mátyás második felesége Aragóniai Beatrix a nápolyi király, Aragóniai Ferdinánd (Ferrante) leánya volt. Beatrix nagy hatással volt férjére, és nagy szerepe volt a híres királyi udvar kiépítésében (reneszánsz korszak), valamint a humanisták támogatásában: Diomende Caraffa, Roberto Caracciolo és Antonio Bonfini is Beatrixnak ajánlotta művét, Pietro Ransanot pedig maga a királyné kérte fel a magyarok történetének megírására.

Magyarország három részre szakadása után az olasz kapcsolatok jelentősége visszaesett, és ez a tendencia a XIX. századig tartott. Ezután egy újabb csúcspont következett be, mely az I. világháborúig tartott. Az 1848-as szabadságharc bukása után az emigránsok és az Itáliában szolgáló katonák egy része csatlakozott az olasz szabadságmozgalmakhoz. Az 1859-es itáliai szabadságharc idején Kossuth Lajos alkalmasnak vélte a helyzetet arra, hogy Itáliában magyar légiót szervezzenek a Habsburgok ellen, így a magyarok Garibaldi több akciójában is részt vettek, és kapcsolatban maradtak a Torinoban élő Kossuth Lajossal. Az alig megalakult légiót azonban a közben megkötött béke miatt hamar leszerelték.<sup>1</sup>

A „boldog békeidőkben”, a kulturális és politikai közeledésen felül a kommunikációs hálózatok fejlődése által generált gazdasági potenciál növekedése hozta közelebb a két nemzetet. A közlekedési infrastruktúra, főként a vasút, valamint a tengerhajózás fejlődése következtében felélénkültek a kereskedelmi kapcsolatok Magyarország és Itália között.

Az I. világháború végérvényesen megpecsételte Magyarország sorsát, landlocked állam lett, az ellenséges kisantant államok gyűrűjében (PAP N. 2007/c). Azonban a délnyugati stratégiai irány jelentősége fennmaradt, a magyar külpolitika vezetői Magyarország mozgásterének növelését az Olasz Királysággal való együttműködésben látták.

Végül a II. világháborúba együtt sodródott bele a két ország és mindketten vesztesként kerültek ki belőle, azonban az ezt követő időszakban a bipoláris világ két ellentétes táborába integrálódtak, így a következő évtizedek „egymásnak kijelölt ellenségként” teltek el.

A kommunista diktatúra éveiben Olaszországgal mégis jobb volt a viszony, mint a többi nyugati országgal. A kedvező elbírálás okai között minden bizonnyal nagy szerep jutott az egykori MSZMP és az OKP (Olasz Kommunista Párt) között kiépült jó kapcsolatoknak, valamint Rákosi olasz nyelv és kultúra iránti vonzalmának (PELLES T. 2006). Az együttműködést ugyan időről időre beárnyékolta a szovjet politikai vonalnak a nyugati demokráciákban működő pártok számára elfogadhatatlan fordulatai, de a keleti blokk pártjainak vezetésében éltek bizonyos halvány remények Olaszország esetleges hosszabb távú balra tolódásával kapcsolatban. Ez az

---

<sup>1</sup> A magyar légió két legnevesebb tisztje Türr István és Tüköry Lajos volt. Tüköry 1860-ban csatlakozott Garibaldihoz és a palermói felkeléshez. Hasonlóan cselekedett Türr István is, aki szintén egyike volt a „halhatatlan ezrednek”, amely végül bevette Palermót.

attitűd némileg felértékelte az olasz kapcsolatokat más „kapitalista” államokhoz képest és valamelyest megkönnyíthette az alsóbb szintű barátkozást is. Így amikor majdnem minden nyugati ország kulturális intézetét bezáratták, az Olasz Kultúrintézet tovább folytathatta tevékenységét, és olasz nyelvtanfolyamokat szervezhetett. (A tanfolyamok látogatóit „természetesen” megfigyelés alatt tartották.)

Napjainkban a két ország kapcsolatai egyértelműen felértékelődőben vannak. Országunk egyik legfontosabb gazdasági partnere Olaszország, az ITD Hungary beszámolója<sup>1</sup> szerint a magyar áruk második legnagyobb felvevőpiaca (a teljes magyar export 5,7%-a), importunkban pedig a 8. legfontosabb beszerzési forrás (teljes importunk 4,1%-a).

Tudományos és technológiai (TÉT) együttműködések is összekötik a két országot. A kapcsolatok gerincét a közös kutatások jelentik, melyek részben intézményi szinten, részben állami szinten folynak. A Magyar Tudományos Akadémia és az Olasz Nemzeti Kutatási Tanács (CNR) között 1971 óta van életben tudományos együttműködési megállapodás, Rómában pedig magyar TÉT attassé működik. A kulturális kapcsolatok intézményrendszere erős területi koncentrációt mutat. Magyarországon ez Budapestet jelenti, Olaszországban pedig Rómát és Milánót, tehát leképezi a településhálózat sajátos struktúráját a két országban. A két intézményrendszer sajátos tükörképe egymásnak, hozzávetőlegesen ugyanazok a funkciók intézményei jelennek meg (PAP N. 2007/a). Olaszország és Magyarország kulturális kapcsolatai széles spektrumúak. A két ország együttműködését ezen a téren négyévente megújítandó kulturális és oktatási megállapodások szabályozzák. Hazánk olaszországi kulturális képviselőjét a Római Magyar Akadémia, míg Olaszország magyarországi megjelenését a Budapesti Olasz Kulturális Intézet biztosítja (PAP N. 2008). A kulturális kapcsolatok erős, régi, állami intézményi bázison, valamint önkormányzatközi, egyetemközi és személyes kapcsolatrendszer alapján alakultak ki.

A regionális együttműködés szervezeteiben is aktívan együttműködik a két ország. A Közép-Európai Kezdeményezés (KEK) keretében megélné a regionális együttműködés parlamenti dimenziója, az Alpok-Adria Munkaközösség pedig a regionális együttműködés további elmélyítésére nyújt lehetőséget (NYUSZTAY L. 1999). A 13 régió<sup>2</sup> együttműködésén alapuló szervezetben Olaszországot három tartomány, míg Magyarországot négy megye képviseli. Jelentős előrelépés történt a tartományi szintű együttműködés fejlesztésében is: együttműködési megállapodás született többek között Veneto tartomány és a Közép-Dunántúli Régió (2001), valamint Lombardia tartomány és a Közép-Magyarországi Régió (2002) között.

---

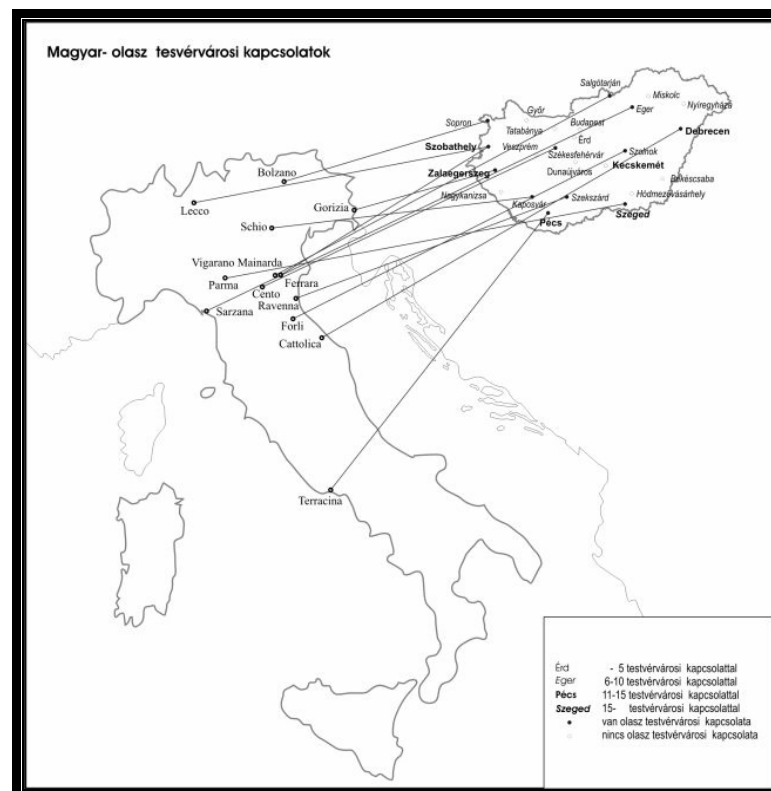
<sup>1</sup> Forrás: [http://orszaginfo.itdhungary.com/?p=tarsadalmi\\_gazdasagi\\_helyzet&c=it](http://orszaginfo.itdhungary.com/?p=tarsadalmi_gazdasagi_helyzet&c=it) (letöltés ideje: 2011. március 6.)

<sup>2</sup> Jelenleg 13 tagja van az Alpok-Adria Munkaközösségnek: Baranya, Somogy, Vas és Zala megye; Burgenland, Karintia, Felső-Ausztria, Stájerország; Friuli-Venezia Giulia, Veneto, Lombardia; Horvátország, Szlovénia. Az Alpok-Adria térség 190.423 km<sup>2</sup> területet foglal magába és 26 millió embernek ad otthont.

## Olasz-magyar testvérvárosi kapcsolatok

A dél-európai államok speciálisak, mivel az olasz irányban kötött kapcsolatok száma kiugróan magas a vizsgált településkörben, azonban a nagyrégió többi államával elhanyagolható számú együttműködés él.<sup>3</sup> Ha úgy tetszik, az olasz kapcsolat a legfontosabb „mediterrán”, vagy dél-európai elem a kapcsolati hálóban, vagyis egy-egy településre nem az a jellemző, hogy tudatosan fordulna a délnyugati stratégiai irányba, hanem inkább mintha egy olasz partnerség kiépítésével „letudná” Európának ezt a nagyrégióját is.

Az olasz települések és a magyar megyei jogú városok testvértelepülési kapcsolatai közötti viszonyt korábban már vizsgálta PAP N., aki arra a következtetésre jutott, hogy a testvérkapcsolatokban – és a legjelentősebb magyar városok körében – az Emilia-Romagna-i települések dominálnak. A 14 jelzett kapcsolat fele ennek a régiónak a településeivel kötött. A további kapcsolatok is ugyanazon észak-olasz és középső fekvésű települési csoportban, illetve régióban jelentkeznek (Friuli-Venezia-Giulia, Veneto, Lombardia, Trentino Alto-Adige), amelyben a gazdasági kapcsolatok.(PAP N. 2007/b) A megyei jogú városok körében az egyetlen dél-itáliai kapcsolat Pécs és Terracina között kötött.



**1. ábra: Magyar-olasz testvérvárosi kapcsolatok (a magyar-MJV-k körében)**

(Forrás: PAP N. 2008.)

<sup>3</sup> Olaszország: 22, Portugália: 1, Spanyolország: 3

Középvárosaink közül 13-nak van testvérvárosa Olaszországban, közülük kettőnek Dél-Olaszországban. A megyei jogú városok és a középvárosok vizsgálata ugyanazt az eredményt hozza. Középvárosaink olasz kapcsolatai Észak-Olaszországban koncentrálnak, akár csak a megyei jogú városok partnerei. A Lazio-Abruzzo vonaltól délre csupán 3 testvérváros, azaz az összes kapcsolat 88%-a található északon, melyből az következik, hogy az észak-olasz településekkel keresik az együttműködés lehetőségeit a magyar városok. Mind a földrajzi közelség, mind a történelmi hagyományok északhoz kötik Magyarországot, ezen felül a gazdasági fejlettségbeli különbség miatt is vonzóbb Észak-Itália a településvezetőknek. Nem olyan kézenfekvő, de lényeges szempont mindezek felül, hogy a déli tartományok lakossága sokkal „zárkózottabb”, mentalitásában eltér az északitól, ezért az itt található települések nem folytatnak olyan aktív „külpolitikát”, mint az északiak.

A magyar közép- és nagyvárosoknak összesen 27 testvérvárosa van Olaszországban, mely az összes kapcsolat 6,4%-a a vizsgált településkörben. A magyar középvárosok olaszországi testvérvárosi kapcsolatainak 38%-a, míg a közép- és nagyvárosok összes olaszországi testvérvárosi kapcsolatának 44%-a Emilia-Romagna tartományban található.

Az olasz-magyar kooperáció jelentős többsége kulturális szinten folyik, de akad néhány település, mely oktatási vagy gazdasági területen működik együtt. A kulturális együttműködés során a testvérvárosok küldöttségei bizonyos időközönként látogatást tesznek egymásnál, tánc- illetve művészeti csoportokat, iskolai delegációkat küldenek egymáshoz.

Az együttműködésben a gazdaság csekély jelentőséggel bír. A vizsgált települések közül szinte mindegyikben a kulturális kapcsolatok a kiemelkedőek. Egyetlen ismert, és jól dokumentált kivételnek Makó és Martinsicuro kapcsolata tekinthető. A város vezetősége egyértelműen a gazdasági együttműködés elmélyítését tekinti a partnerség legfőbb hozadékának. A kölcsönös látogatások során befektetői csoportokkal tárgyalnak a település prominens személyei, valamint közös Európai Uniói projektekről egyeztetnek.



Megye	Központ	Testvérváros	Regione	Provincia
Győr-Moson-Sopron	Sopron	Bolzano	Trentino-Alto Adige	Bolzano
Vas	Szombathely	Ferrara	Emilia-Romagna	Ferrara
		Lecco	Lombardia	Lecco
Zala	Zalaegerszeg	Gorizia	Friuli-Venezia Giulia	Udine
Komárom-Esztergom	Tata	Arenzano	Liguria	Genova
		Montebelluna	Veneto	Treviso
Veszprém	Pápa	Casalecchio di Reno	Emilia-Romagna	Bologna
	Várpalota	Fermo	Marche	Ascoli Piceno
Fejér	Dunaújváros	Terni	Umbria	Terni
	Székesfehérvár	Cento	Emilia-Romagna	Ferrara
Somogy	Kaposvár	Schio	Veneto	Vicenza
Baranya	Pécs	Terracina	Lazio	Latina
	Komló	Torrice	Lazio	Frosinone
Tolna	Dombóvár	Novi di Modena	Emilia-Romagna	Modena
	Szekszárd	Ravenna	Emilia-Romagna	Ravenna
Pest	Dunakeszi	Casalgrande	Emilia-Romagna	Reggio Emilia
	Budapest	Milano	Lombardia	Milano
	Nagykőrös	Castrocaro	Emilia-Romagna	Forli-Cesena
Nógrád	Salgótarján	Vigarano Mainarda	Emilia-Romagna	Ferrara
Heves	Hatvan	Tavarnelle Val di Pesa	Toscana	Firenze
	Eger	Sarzana	Liguria	La Spezia
Hajdú-Bihar	Debrecen	Cattolica	Emilia-Romagna	Rimini
Jász-Nagykun-Szolnok	Jászberény	Conselve	Veneto	Padova
	Szolnok	Forli	Emilia-Romagna	Forli-Cesena
Csongrád	Szeged	Parma	Emilia-Romagna	Parma
	Makó	Martinsicuro	Abruzzo	Teramo
Békés	Gyula	Budrio	Emilia-Romagna	Bologna

### 3. táblázat: A magyar közép-és nagyvárosok olaszországi testvérvárosai

(Forrás: a települések hivatalos honlapján található testvérvárosokra vonatkozó adatok alapján szerkesztette KURILLA A.)

## Összegzés

A külkapcsolatok kutatása földrajzi aspektusból nagy jelentőséggel bír, mivel a decentralizáció, valamint a határok megszűnése, a regionális szintű együttműködések (pl. Alpok-Adria Munkacsoport) új dimenzóként jelennek meg a magyar külpolitikában. A testvérvárosi kapcsolatok építése a magyar külpolitika és egyben az Európai Unió decentralizációs törekvéseinek egyik stratégiai pontja lehet a későbbiekben.

Hazánk külkapcsolataiban a délnyugati irány sosem volt a legintenzívebb, azonban mindig fontos volt, és ez napjainkban is megfigyelhető a testvértelepülési kapcsolatok vizsgálatán keresztül. A vizsgált településkörnek Olaszország a legfontosabb dél-európai partnere, a magyar-olasz együttműködés számos területre kiterjed. A kapcsolatok az északi tartományokra koncentrálnak, melyek közül Emilia-Romagna tartomány kiemelkedő jelentőséggel bír.

Napjainkban, amikor a személyes kapcsolatok felértékelődnek, az állami szintű intézkedések mellett megjelennek a regionális és helyi külpolitikai törekvések, az olyan együttműködések, mint a testvérvárosi program, új irányokat nyit meg, új szintre helyezi a kooperációt, és aktuálisabbá teszi a külkapcsolati kérdéskört, mint eddig bármikor.

## Irodalom

- CSIZMADIA Z. 2003: Az önkormányzati társulások hálózati struktúrái. In: SZRETYKÓ GYÖRGY (szerk.): A helyi társadalom szociológiai dimenziói. Comenius Bt, Pécs, pp. 163–184.
- ENYEDI GY. 1997: A sikeres város. – Tér és Társadalom 11. 4. pp. 1–7.
- FARKAS O. 1987: A tanácsok nemzetközi kapcsolatai. Állam és igazgatás 1. pp. 47-59.
- GICZI J. – SIK E. 2004: A települések kapcsolati tőkéjének egy típusa – a testvértelepülések. Szociológiai szemle 2004/1. pp. 34-54.
- GROSZ, A. – RECHNITZER, J. – CSIZMADIA, Z. 2004: The Hungarian Urban Network's Structure Based on the Information and Communication Infrastructure at the Turn of the Millennium. In: The Region – Regional Development, Policy, Administration and E-Government. Eds.: Gy. Enyedi, I. Tózsá. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 80–100.
- GULYÁS L. 2005: Két régió - Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Hn. 233 p.
- HAJDÚ Z. (szerk.) 2002: A horvát-magyar határmenti kapcsolatok speciális területei. Felsőoktatás – kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika. Pécs, 91 p.
- HAJDÚ Z. 2006: A horvát-magyar határmenti kapcsolatok speciális területei. Felsőoktatás – kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 92 p.
- HANDLEY, S. 2006: Take your partners – The local authority handbook on international partnerships. Local Government International Bureau, 28 p.
- HANGYÁL J. 2007: Európa kulturális fővárosa maradhat a régió központja. In: FORGÁCS I. (szerk.): Európai Tükör. A Külügyminisztérium folyóirata, 2007/3, Budapest, pp. 72-85.
- HARDI T. 2000: Az államhatárok és regionális együttműködések. In: HORVÁTH GY. – RECHNITZER J. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Pécs, MTA RKK, pp. 595–615.
- NYUSZTAY L. 1999: Szubregionális kezdeményezések Európában: a magyar-olasz-szlovén háromoldalú együttműködés, EU Working Papers, 1.sz., p.12.
- KURILLA A. – PAP N. 2009: Testvérvárosiasodás? – esettanulmány az olasz-magyar reláción keresztül. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.) 2009: A közép- és nagyvárosok településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely, pp. 245-256.
- PAP N. 1998: Centrifugális és centripetális erők az olasz államtérben. In: KUKOVECZ GY. szerk.: A Mediterráneum szerepe az európai történelemben és politikában, JATE BTK, Szeged, pp. 175-186.

- PAP N. 2001: Törésvonalak Dél-Európában. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 183 p.
- PAP N. 2006: A délnyugati korridor és jelentősége Magyarország életében. In: PAP N. szerk.: A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE TTK Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, pp. 9-32.
- PAP N. 2007/a: A Dunántúl szerepe a balkáni és itáliai kapcsolatok alakításában. –Limes 2007/3. pp. 99-113.
- PAP N. 2007/b: A magyar-dél-európai gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok területi mintázata az európai mediterrán térséggel. – Tér és Társadalom, 2007/4. sz. pp. 133-156.
- PAP N. 2007/c: A magyar-olasz kapcsolatok földrajzi dimenziói. – Földrajzi Értesítő, LV. évf. 3-4. szám pp. 303-332.
- PAP N. 2007/d: Az olasz-magyar gazdasági kapcsolatok néhány nézőpontja. – Mediterrán és Balkán Fórum, I. 1. szám, pp. 2-9.
- PELLES T. 2006: A magyar-olasz két tanítási nyelvű oktatás. Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, Pécs, 245 p.
- RECHNITZER J. 2002: Az országhatáron átnyúló regionális együttműködések sajátosságai. – Európai Közigazgatási Szemle 1–2. pp. 33–48.
- RECHNITZER J. 2005: Vázlatpontok a regionális fejlődés új dimenzióihoz. In: DÖVÉNYI Z. – SCHWEITZER F. (szerk.): A földrajz dimenziói: Tiszteletkötet a 65 éves Tóth Józsefnek. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 129–140.
- SÍKFŐI T. 1998: Pécs-Eszék-Tuzla-Újvidék Interregionális Fejlesztési Program. Vázlat, Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, Pécs 6 p.
- SZEBÉNYI A. 2007: A pécsi térség társadalmi-gazdasági vizsgálata, különös tekintettel a szuburbanizációra. In: Területi Statisztika 10. évf. 5. sz. pp. 477-493.
- SZILÁGYI I. 2009: Európa és a mediterrán világ. Áron Kiadó, Budapest, 224 p.
- TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002: A magyarság kulturális földrajza II. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 364 p.

**Források, adatbázisok, internetes hivatkozások:**

[www.ista.it](http://www.ista.it)

[www.ksh.hu](http://www.ksh.hu)

[www.nepszamlalas.hu](http://www.nepszamlalas.hu)

[www.google.hu](http://www.google.hu)

[www.itdh.hu](http://www.itdh.hu)

[www.mnb.hu](http://www.mnb.hu)

[www.mfa.gov.hu](http://www.mfa.gov.hu)

[www.ccre.org](http://www.ccre.org)

[www.sister-cities.org](http://www.sister-cities.org)

Minden megyei jogú város és középváros hivatalos honlapja



**Magyarország-Horvátország**  
IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program

## A Drava-medence kutatása a horvát-magyar határ két oldalán IPA finanszírozásban

*2011-2012 során a Somogy megyei Önkormányzat gesztorálásával, öt intézmény partnerségében egy energetikai jellegű kutatási projekt kerül megvalósításra. A projekt a geotermia 4 szakmai területére koncentrál.*

*Geotermális energiaforrásokra vonatkozó kutatás* Magyar részről az érintett megyékben, azok kisvárosaiban és térségükben található geotermikus potenciál feltérképezése, ehhez kapcsolódóan adatbázis készítés, szükséges adatok beszerzése, ennek alapján pedig eredmények értékelése történik.

*Jogi szabályozás vizsgálata* Az EU-szabályozáshoz kapcsolódóan számos probléma vetődik fel magyar és horvát részről egyaránt, hiszen a jogi környezet megszigorodása alkalmazkodásra készíti a szereplőket. Az elmúlt években az EU keleti bővítése révén is új szabályozókkal bővítették az energiaszabályozásra vonatkozó jogi kereteket. Ez mind az újonnan csatlakozott országok, mind a csatlakozás előtt állók számára nagyobb odafigyelést és új szabályozási eszközrendszer és jogi keret megalkotását tette szükségessé. A megújuló energiaforrások előtérbe kerülése pedig egyfajta evidenciát jelentett a primer és szekunder erőforrások leépítésének szükségessége által. Mind az EU, mind a magyar és a horvát partner részéről meg kell vizsgálni a jogszabály-változási folyamatoknak az elemeit, a menetét, a szigorodás feltételrendszerét.

*Gazdaságossági vizsgálatok* Fontos a gazdaságossági tényezőket is figyelembe venni, így elengedhetetlen pénzügyi feltételezések készítése egyes európai országokkal összehasonlításban. Fontos hangsúlyozni az esetleges innovációs potenciál növekedését, az újítások költségigényét és azok megtérülésének időbeli alakulását, hiszen a költséghatékonyság előtérbe helyezésével ezek mind szerepet játszanak a beruházásokban.

*Területfejlesztési vizsgálatok* Egy vagy több, a geotermikus energiát sikeresen alkalmazó település vizsgálata, elemzése és az energiaforrás hatására végbemenő, bekövetkező hatásokból modellek kidolgozása, települések-térségek tipizálása.

**Pap Norbert**



A projekt a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Programban, az Európai Unió társfinanszírozásával valósul meg.

**Mediterrán Világ Symposium VI.  
Euro-mediterrán világ – szomszédság és partnerség**

2011. április 22.

Magyar Külügyi Intézet (Budapest, Bérc utca 13-15.)

Jelentkezési határidő: 2011. április 1.

Kontakt: Garaczi Imre [garaczi@almos.uni-pannon.hu](mailto:garaczi@almos.uni-pannon.hu)

**International Conference on (Re)Integration and Development Issues in  
Multicultural and Border Regions**

22-24 September

Portorož (Slovenia)

The Conference is open to scholars of various disciplines who may contribute to the analysis of the geopolitical, historical, cultural, social and economic aspects related to divergence and convergence processes and (re)integration perspectives and policies in multicultural and border regions. The aim of the Conference is to give an assessment of past developments and conflict resolutions, an analysis of current situations and problems concerning spatial and social cross-border and inter-cultural integration/disintegration, and an evaluation of the future trends and opportunities for co-operation and development within a broader European and global context. The conference will be held in the seaside resort of Portorož (Slovenia), nearby the border with Croatia and Italy, on September 22 - 24, 2011. The official language of the Conference is English. All participants are required to send the title of their papers/presentations along with an one-page long abstract, and the registration form to the Organizer by April 30, 2011.

e-mail: [conference2011@zrs.upr.si](mailto:conference2011@zrs.upr.si)

**DSC 2011: 6th South East European Doctoral Student Conference**

19-20 September

Thessaloniki – Greece

**Web:** <http://www.seerc.org/dsc2011/>